

СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОБЕЗКУРАЖЕНИТЕ МЛАДИ ХОРА?

*АНАЛИЗ НА СРЕДАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ПОДКРЕПА НА МЛАДИ ХОРА,
КОИТО НЕ УЧАТ, НЕ РАБОТЯТ И НЕ СЕ ОБУЧАВАТ
В ОБЛАСТИТЕ ШУМЕН, СЛИВЕН, МОНТАНА*

СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОБЕЗКУРАЖЕНИТЕ МЛАДИ ХОРА?

***АНАЛИЗ НА СРЕДАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНО
ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ПОДКРЕПА НА МЛАДИ ХОРА,
КОИТО НЕ УЧАТ, НЕ РАБОТЯТ И НЕ СЕ ОБУЧАВАТ
В ОБЛАСТИТЕ ШУМЕН, СЛИВЕН, МОНТАНА***

УНИЦЕФ СОФИЯ

2016 г.

Настоящият доклад е изготвен по задание на УНИЦЕФ България от Надя Шабани и Павлета Алексиева, с редактор Любен Панов. За събирането на информация при подготовката му екипът изразява благодарност за изследователския принос на Веселина Писарева, студент в магистърска програма „Европейско право“, Университет Маастрихт, Холандия, Айлин Юмерова и Румяна Йотова, младши експерти към Фондация „Български център за нестопанско право“. Изказаните становища и мнения в доклада са отговорност единствено на авторите и не отразяват непременно мненията и политиките на УНИЦЕФ. Докладът следва да бъде цитиран при всяко преиздаване на материала – целия или части от него.

СОЦИАЛНОТО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО КАТО ВЪЗМОЖНОСТ ЗА ОБЕЗКУРАЖЕНИТЕ МЛАДИ ХОРА?

АНАЛИЗ НА СРЕДАТА ЗА РАЗВИТИЕ НА СОЦИАЛНО ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО В ПОДКРЕПА НА МЛАДИ ХОРА, КОИТО НЕ УЧАТ, НЕ РАБОТЯТ И НЕ СЕ ОБУЧАВАТ В ОБЛАСТИТЕ ШУМЕН, СЛИВЕН, МОНТАНА

© 2016 Детски фонд на ООН (УНИЦЕФ)

Февруари 2016

ISBN 978-954-92855-9-8

Изисква се разрешение за възпроизвеждане на текстове от тази публикация. Моля, свържете се с отдел „Комуникации“, УНИЦЕФ България, тел: 02/ 9696 208

Детски фонд на ООН (УНИЦЕФ)

Бул. „Ал. Дондуков“ № 87, ет. 2

София 1504, България

Снимка на заглавната страница: © UNICEF Bulgaria/2016/Nadezhda Georgieva-Nad

За повече информация, моля посетете страницата на УНИЦЕФ България на www.unicef.bg

Съдържание

Използвани съкращения	1
Цели на анализа	3
Социалното предприемачество като решение с потенциал за трайни резултати	6
Европейски хоризонти на социалното предприемачество	6
Българските хоризонти	14
Традиционни услуги и дейности на социалните предприятия в България.....	18
Форми на социално предприемачество	21
Данъчно облагане на дейността на социалните предприятия	23
Данъчни облекчения, които могат да се ползват от социалните предприятия	23
Контекстът в България за развитие на социални предприятия	26
Възможности за социално предприемачество за млади хора в областите Сливен, Шумен и Монтана	30
Област Шумен	31
Демографски и икономически профил	31
Социална политика	32
Развитие на гражданския сектор.....	33
Област Сливен	34
Демографски и икономически профил	34
Социална политика	35
Развитие на гражданския сектор.....	36
Област Монтана	37
Демографски и икономически профил	37
Социални услуги.....	38
Развитие на гражданския сектор.....	39
Концепция за развитие на социалните предприятия като възможност за решаване на проблемите на необучените, необразованите и неработещи млади хора в областите Шумен, Сливен и Монтана	40
А. Предварителни условия	40
Б. Укрепване на партньорството	44
В. Подобряване на средата за развитие	46
Г. Осигуряване на капацитет за развитие.....	48
Д. Стимули за социалното предприемачество	50
Заклучение	54
Приложение 1: Case study - Възможен ли е нов път за социалното предприемачество в България?	55
Приложение 2: Профил на НПО в областите Шумен, Сливен и Монтана	57
Приложение 2: Библиография.....	63

Използвани съкращения:

АЗ	Агенция по заетостта
АСП	Агенция за социално подпомагане
АХУ	Агенция за хора с увреждания
БВП	Брутен вътрешен продукт
ДАЗД	Държавна агенция за закрила на детето
ДДС	Данък добавена стойност
ЕС	Европейски съюз
ЗДДС	Закон за данък върху добавената стойност
ЗИХУ	Закон за интеграция на хората с увреждания
ЗК	Закон за кооперациите
ЗКПО	Закон за корпоративното подоходно облагане
ЗМДТ	Закон за местните данъци и такси
ЗНЗ	Закон за насърчаване на заетостта
ЗОП	Закон за обществените поръчки
ЗПОО	Закон за професионалното образование и обучение
ЗСП	Закон за социално подпомагане
ЗЮЛНЦ	Закон за юридическите лица с нестопанска цел
ИПИ	Института за пазарна икономика
КСО	Корпоративна социална отговорност
КСУ	Комплекс за социални услуги
КТ	Кодекс на труда
МИГ	Местна инициативна група
МИКЦ	Младежки информационно-консултантски център
МС	Министерски съвет
МСП	Малки и средни предприятия
МТСП	Министерство на труда и социалната политика
НАПОО	Националната агенция за професионално образование и обучение
НПО	Неправителствена организация
НСИ	Национален статистически институт
ОЗД	Отдел закрила на детето
ООН	Организация на обединените нации
ОП	Оперативна програма
ОПИК	Оперативна програма „Иновации и конкурентоспособност“
ОПРЧР	Оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“
ППЗОП	Правилник за прилагане на закона за обществените поръчки
РИО	Регионален инспекторат по образование
ТЗ	Търговски закон
ТПКИ	Трудово производителна кооперация за инвалиди
ТПК	Трудово производителна кооперация
ЦОП	Център за обществена подкрепа
ЦР на МП (или само) ЦР	Централен регистър на юридическите лица с нестопанска цел, определени за извършване на дейност в обществена полза при Министерство на правосъдието
ЮЛНЦ	Юридическо лице с нестопанска цел

„Човешката креативност трябва да се канализира и да послужи за решаване на всичките проблеми, които ние сме създали за себе си....Така ще създадем една нова цивилизация“

Един от най-известните социални предприемачи е Мохамед Юнус, който доказва, че може да се прави социално предприемачество като се дават нисколихвени заеми на бедни, предимно жени и те ги връщат.

Той печели Нобелова награда за тази идея, но по-важното е, че неговия микрофинансиращ модел помага на хиляди, може би милиони хора по света да се спасят от бедността.

Настоящият анализ има следните цели

- Да идентифицира различни работещи модели за социално предприемачество, в България и в Европейския съюз (ЕС), които да подкрепят решаването на проблемите за целевата група;
- Да направи представяне на средата за развитие на социалното предприемачество – на национално и на регионално ниво (в областите Шумен, Сливен и Монтана);
- Да идентифицира потенциални партньори и заинтересовани страни, които да бъдат въвлечени;
- Да даде конкретни препоръки и насоки за реализиране на успешни модели в областите Шумен, Сливен и Монтана.

Предмет на настоящия анализ са социални предприятия, които подкрепят преодоляване на социалното изключване на NEETs¹ – уязвими групи² деца и младежи.

Причините за съществуването на NEETs са чисто социални – или неспособността на семействата да водят добър живот, с което да осигурят благосъстоянието на своите деца, или провал на образователната система да отговори на нуждите и специфичните трудности на групата.

Кои са NEETs?

NEETs обхваща групата на деца и младежи от бедни семейства и етнически групи, деца отпаднали от училище, младежи, непосещаващи училище, безработни младежи, деца и младежи с увреждания, деца и младежи в институции или напускащи институции, деца и младежи от малки населени места и/или отдалечени райони). Те са:

- 22,3% от младите хора в България на възраст между 15 и 24 не са включени в никаква форма на образование, заетост или обучение. По този показател, за 2014 г. България заема второ място сред страните-членки на ЕС, след Италия.
- социално-демографския им профил: това са млади хора, на възраст от 15-24 г., които живеят предимно в малки населени места (63%), половината от тях (51%) принадлежат към ромската и турската етнически групи, но е налице тенденция към повишаване на дела на етническите българи.
- Делът на NEETs сред младите в училищна възраст (15-18 г.) е малко под 11%, а сред големите (между 19 и 24 г.) достига 28%. Преизчислено към генералната съвкупност на

1 Настоящият материал няма да прави анализ на групата и профила на NEETs, тъй като вече такива са направени в *Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващи и младежи, които не работят, не учат и не се обучават (NEETS)*, УНИЦЕФ и в настоящия доклад са приети изведените там хипотези за групата на NEETs.

2 *Уязвими групи* са групи, които са изправени пред по-висок риск от бедност и социално изключване – интернет портал на Европейската комисия, речник на термините в сферата на социалната закрила и социалното включване.

15-24-годишните, това означава, че в страната има общо 167 670 млади хора, които не са заети и не участват в никаква форма на обучение. 26 650 от тях са на възраст 15-18 г. и 141 020 – между 19 и 24 г.

- 51% от младите хора в групата на NEETs са от ромската и турската етнически групи, а 46% са българи. Относителните дялове на малцинствените етноси в NEETs са значително по-големи в сравнение с тези в контролната група – делът на ромския е над 5 пъти, а на турския – 1.5 пъти по-голям
- всеки втори в групата (47%) е преждевременно отпаднал от училище. 86% от преждевременно отпадналите от училище са лица от малцинствените етнически групи, като 2/3 са роми.

Въпреки, че по дефиниция не попада в групата на NEETs, е важно да се изследва подгрупата на подрастващите от 12-15 годишна възраст, доколкото именно в този възрастов диапазон започват да се проявяват първите отчетливи признаци за по-нататъшно придобиване на статус NEET. Особено внимание в тази подгрупа трябва да се обърне на ромските момичета, които, следвайки общностните традиции, встъпват в ранни бракове, отпадат преждевременно от училище и придобиват статус на NEETs.³

Необходимо е да се направят специални бележки за няколко от специфичните групи деца и младежи NEETs – деца в конфликт със закона и деца и младежи – бежанци. За всички тях социалното предприемачество би било (както е по света, и спорадично в България с няколко конкретни примера) успешен модел за социална рехабилитация и включване, но единствено и само ако секторните системи за подкрепа заработят предварително и целенасочено със собствените си механизми и ресурси (социални услуги и мерки за подкрепа). В противен случай, ефектът би бил краткосрочен и биха се натоварили изключително очакванията към социалното предприятие, което няма как да компенсира проблемите.

По отношение на възрастта *млади хора* съгласно дефиницията на ООН⁴ са лицата на възраст между 15 и 24 години⁵. Освен понятието „млади хора“, са използвани и две други понятия – „подрастващи“ – лица на възраст между 15 и 18 г., и „младежи“ – лица на възраст между 19 и 24 г., както и директното изписване на конкретните възрастови групи. „Младежи“ според националното законодателство на България са лица на възраст от 15 до 29 години включително⁶. Съобразно това определение се планират и определят и насърчителните мерки за заетост, предвидени в Закона за насърчаване на заетостта⁷. Наред с това, на ниво ЕС съществуват различни определения, в зависимост от целите на отделните актове. Това има значение основно при планиране и прилагане на програмите с европейско финансиране на национално ниво⁸.

3 Изводите са от *Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващи и младежи, които не работят, не учат и не се обучават (NEETS)*, УНИЦЕФ.

4 <http://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf>

5 Цитат, *Оценка на състоянието и анализ на профила на подрастващи и младежи, които не работят, не учат и не се обучават (NEETS)*, УНИЦЕФ.

6 Пар. 1 от допълнителните разпоредби на Закон за младежта, изм. последно ДВ. бр.14 от 20. 02. 2015г.

7 Чл. 36 и следващите от Закона за насърчаване на заетостта, последно изм. и доп. ДВ. бр.54 от 17.07. 2015г.

8 Регламент (ЕС) № 1288/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11 декември 2013 година за създаване на „Еразъм +“ – програма на Съюза в областта на образованието, обучението, младежта и спорта – младежи са лица на възраст между 13 и 30 години. Отделно статистиката и планираните резултати по програми работещи със средства от структурните фондове на ЕС и Кохезионния фонд за икономическо, социално и териториално сближаване се фокусират върху групата 15-24 години – Регламент (ЕС) № 1303/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 17 декември 2013 година за определяне на общоприложими разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд, Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони и Европейския фонд за морско дело и рибарство и за определяне на общи разпоредби за Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд, Кохезионния фонд и Европейския фонд за морско дело и рибарство, и за отмяна на Регламент (ЕО) № 1083/2006 на Съвета.

Обхватът на анализа е на три нива. Европейският поглед е даден с две цели – да се представи насоката на обобщоевропейските политики по темата, както и да се дадат успешни решения от други страни, които са доказали своите резултати в годините. Изследвахме опитът на тези държави, не защото са едни от най-успешните социални системи в света, а защото имат дълга традиция в подкрепа и развитие на социалното предприемачество, която дава конкретни резултати. Анализирани е и националната перспектива за развитие на законодателството и политиките за насърчаване на социалното предприемачество, включително са представени конкретни успешни модели в изследваните области и други места в страната.

Методите, които използва настоящия анализ са:

1. Документално изследване⁹;
2. Предварително проучване;
3. Обсъждане на първоначални препоръки.

⁹ Всички анализирани нормативни актове и стратегически документи, анализи и изследвания са посочени като бележки под линия за ясна референция или са изброени в библиографията. Законодателството, което е предмет на анализа, е актуално към юли 2015г.

Социалното предприемачество като решение с потенциал за трайни резултати

Европейски хоризонти на социалното предприемачество

Социалното предприемачество и социалните предприятия на ниво политики на ЕС са идентифицирани като ключов инструмент за иновации и преодоляване на проблемите на бедността и социалната изолация¹⁰. Като част от политиката за насърчване на социалната икономика и социалните иновации, социалното предприятие е идентифицирано като инструмент за постигане на стратегическите цели, заложен в Европа 2020. Ролята на социалните предприятия е разпозната като мост, чрез който да бъде насърчена активна интеграция и уязвимите групи да стигнат (и стабилизируют своето положение) в сферите, от които са отпаднали (образование, здравни услуги, пазар на труда). В последните 10 години няма стратегически европейски документи в социалната (и не само) сфера, които да не приоритизират социалните предприятия като инструмент за социална политика.

Стратегията „Европа 2020“

В този ключов общоевропейски документ част от концепцията за „интелигентен, устойчив и приобщаващ растеж“ водеща цел е развитието на повече работни места и подобряване на жизненото равнище, включително чрез повече усилия в приобщаване на уязвими групи към пазара на труда. В рамките на приобщаващия растеж е интервенцията в борбата с бедността и социалното изключване чрез развитие на пазара на труда. В нея са определени 3 приоритета, 5 цели и 7 инициативи. Социалната икономика е част от духа на цялата стратегия, като това е заявено най-ясно в Приоритет 3: „приобщаващ растеж, чрез който ще се стимулира икономиката с високи равнища на заетост, която да доведе до социално и териториално сближаване“. Поставени са 5 цели за ЕС за постигане до 2020 г., които са: трудова заетост (работа за 75% от хората на възраст между 20 и 64 години), климатични промени и енергия, образование (намаляване на процента на преждевременно напусналите училище до под 10%; поне 40 % от 30-34-годишните със завършено висше образование), бедност и социално изключване (поне 20 милиона по-малко бедни или застрашени от бедност и социално изключване хора).

¹⁰ Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Икономическия и социален комитет и Комитета на регионите: Инициатива за социалното предприемачество, COM(2011) 682 от 25.10.2011; Доклад относно Инициатива за социално предприемачество, 20.11.2012; INT/606 Инициатива за социалното предприемачество – СТАНОВИЩЕ на Европейския икономически и социален комитет относно „Съобщение на Комисията до Европейския парламент, Съвета, Икономическия и социален комитет и Комитета на регионите: Инициатива за социалното предприемачество – Създаване на благоприятна среда за насърчване на социалните предприятия като основни участници в икономиката и социалната иновативност“ COM(2011) 682 окончателен; Регламент 346/2013 относно Европейски фондове за социално предприемачество; Предложение на Комисията за Регламент относно Програмата на Европейския съюз за социална промяна и иновация от 06.10.2011 г.; 27.07.2012 Становище на Комитета на регионите относно Програмата на Европейския съюз за социална промяна и иновация.

Инициатива за социалното предприемачество. Създаване на благоприятна среда за насърчаване на социалните предприятия като основни участници в икономиката и социалната иновативност

Социалното предприятие в това съобщение е дефинирано като предприятие, което цели оказване на благотворно социално влияние, а не реализиране на печалба. Функцията му е да доставя стоки и услуги на пазара, като използва реализираната печалба за социални цели. Според този документ социалните предприятия могат да бъдат:

- такива, за които социалните цели или общественият интерес са причината за търговската им дейност, която често е под формата на социална иновация;
- чиито печалби основно се реинвестират за осъществяването на тези социални цели;
- и чиято организация или система на собственост отразява мисията, опираща се на демократични или миротворчески принципи, или на идеята за социална справедливост.

Социалните предприятия също така могат да бъдат:

- предприятия, които предоставят социални услуги и/или стоки и услуги, предназначени за уязвими потребители (достъп до жилище или до грижи, помощ за възрастни хора или инвалиди, приобщаване на рискови групи, грижи за деца, достъп до работа, образование, справяне със зависимост т.н.);
- предприятия, чийто начин на производство на стоки или предоставяне на услуги има за цел укрепване на социалния ред (социална и професионална интеграция чрез достъп до работа на лица в неравностойно положение, особено поради ниска квалификация или социални или професионални проблеми, които са причина за изолация или маргинализация), но чиято дейност може да обхваща стоки или услуги, различни от социалните.

За целите на различните програми или сфери на политика, ЕС поставя акцент върху различни елементи от определението за социално предприятие. Така например в Регламент (ЕС) 1296/2013 на Европейския парламент и на Съвета относно Програма на Европейския съюз за заетост и социални иновации и за изменение на Решение 283/2010/ЕС за създаване на Европейски механизъм за микрофинансиране за трудова заетост и социално приобщаване „Прогрес“, внимание се обръща на **социалната цел, реинвестирането на печалбата за постигането ѝ, управляването на предприятието по предприемачески, отчетен и прозрачен начин.**

Във връзка с изпълнение на Програмата за заетост и социални иновации е дадено определение за социално предприятие, което има **едновременно** следните характеристики¹¹:

- въз основа на учредителните си документи за своето създаване има за основна цел постигането на „измеримо, положително социално въздействие“, а не генерирането на печалба за своите собственици, членове и акционери;
- предоставя услуги или стоки, които генерират „социална възвращаемост“ или използва метод за производство на стоки или услуги, който отразява социалната му цел;

¹¹ Регламент (ЕС) 1296/2013 на Европейския парламент и на Съвета относно Програма на Европейския съюз за заетост и социални иновации и за изменение на Решение 283/2010/ЕС за създаване на Европейски механизъм за микрофинансиране за трудова заетост и социално приобщаване „Прогрес“

- преимуществено използва печалбата си за постигане на основната социална цел, като за целта е въвел вътрешни правила, които да гарантират това;
- се управлява по предприемачески, отчетен и прозрачен начин и по-специално – чрез включване на заетите уязвими групи, клиенти и други заинтересовани страни в управлението си.

Важно: Какво е социално предприемачество?

На ниво европейски документи няма общовалидна дефиниция, но могат да бъдат изведени няколко общо принципа¹²:

1. *Социалното предприятие си поставя нестопански (социално значими) цели*
2. *Дейността, която извършва, е икономическа (стопанска) по своя характер*

3. *Реализираната печалба отива за постигане на социални цели*

Цялата или поне по-голямата част от реализираната печалба от дейността на предприятието се реинвестира отново в самата дейност.

4. *Налице е институционална независимост и вътрешно самоуправление*

Социалните предприятия са институционално независими от органите на държавна власт на централно и местно ниво, като тази характеристика се извежда от ключовия елемент – да се управляват по предприемачески, отчетен и прозрачен начин.

Предприемаческият начин на управление на дейността може да съществува само ако социалното предприятие функционира на конкурентен пазар и се състезават с всички останали стопански субекти при равни други условия.

Проблемът на Европа е защо когато един успешен модел дава резултати, той не се прилага по-масабно с цел по-успешни социални интеграционни процеси и изравняване на неравенствата, особено в по-изостаналите страни. Затова и анализът на европейските политически документи идентифицира две взаимосвързани насоки:

- 1) нарастваща нормативна регулация с оглед стандартизиране на разбирането какво е социално предприятие и
- 2) необходимостта от планиране и заделяне на финансов ресурс, насочен към създаване и устойчиво развитие на социалните предприятия. Тъй като тази тема не е дефинирана като изричен въпрос от общ интерес, но от друга страна европейските институции искат да има балансирано социално развитие в различните държави, затова перспективата в тази област вероятно ще бъде да се постави все по-ясна регулаторна рамка и да се изиска постигане на определен резултат, като бъдат дадени национални решения.

¹² Проучвателно Становище на Европейския икономически и социален комитет, (INT/589); 25.10.2011 Communication from the Commission: Social Business Initiative; 23.05.2012 Opinion of the European Economic and Social Committee (INT/606) българска версия; 22.07.2013 Regulation 346/2013 on European Social Entrepreneurship Funds (EuSEF) – в т. 12-14 от Преамбюла, както и в чл. 3, т. d, където са посочени характеристиките на предприятията, които биха могли да се възползват от финансиране на Европейските фондове за социално предприемачество.; 06.10.2011; Регламент 1296/2013 на Европейския парламент и на Съвета от 11.12.2013 относно Програма на Европейския съюз за заетост и социални иновации и за изменение на Решение 283/2010/ЕС за създаване на Европейски механизъм за микрофинансиране за трудова заетост и социално приобщаване „Прогрес“; Commission Proposal for a Regulation on a European Union Programme for Social Change and Innovation; 02.2013 Guide to Social Innovation

Важно: Все повече средства от бюджета на ЕС се отделят за конкретни мерки за подкрепа на социалните предприятия. Само бюджетът на Програмата за заетост и социална иновация до 2020 г. възлиза на 920 милиона евро¹³. 21% от този бюджет е предназначен за ос „Микрофинансиране и социално предприемачество“, в рамките на която ще се подкрепя и развитието на социални предприятия. Тази Програма ще действа наред с останалите инструменти на ЕС за предоставяне на финансиране в тази област (Европейски социален фонд, фондове за подкрепа на социални предприятия и т. н.).

Общи белези на успешните модели в други европейски държави

В сравнителен план най-често социалните предприятия могат да бъдат разпознати като кооперации (в които като физически лица участват представители на уязвимите групи) или организации, които извършвайки „бизнес“, си поставят социални цели и има механизъм, по който се гарантира, че цялата или част от печалбата се реинвестира в самото предприятие. В някои от държавите с развита социална икономика често използвана форма е неправителствена организация (НПО). В много от случаите НПО извършва социални услуги за конкретна целева група, и социалното предприятие „надгражда“ подкрепата като създава условия за трудова заетост и за бизнес дейност, в която участват или ползват от която са за допълнителна подкрепа на уязвимите групи.

След проучване на различни успешни модели на социални предприятия в други европейски страни, се налага изводът, че за да бъде разпознато като успешно едно социално предприятие, е необходимо да се имат предвид следните отправни точки:

• БИЗНЕСЪТ Е ВОДЕЩ

Представените модели развиват чисто икономически дейности, които на пазарен принцип реализират стоки и услуги (по-често). Могат да бъдат разделени на две основни групи:

- а) осигуряващи заетост на съответните уязвими групи, и през това оказват социална подкрепа или
- б) предоставят различни услуги, и приходите от тези дейности са насочени изцяло¹⁴ към постигане на социално значимите цели, включително и чрез реинвестиране в разширяване на самата предприемаческа дейност (което предполага и въвличане на повече социално уязвими хора или повишаването на качеството на стоките /услугите за тях). За да са успешни, трябва да се развият именно като бизнеси и да са активни в пазарното търсене и предлагане.

¹³ чл. 5 от Регламент 1296/2013

¹⁴ Не част от печалбата да бъде предоставена например за КСО, а при генериране на печалбата тя да остава според устройството на организацията за постигане на социалните цели.

Пример: Ctaste (Холандия) е социално предприятие, което осъществява дейност в сферата на ресторантьорството и туристически услуги. Уязвимата група, с която работи са хора с увреждания от всякакви възрасти. Социалният елемент на предприятието се изразява в наемане на работа на представители на уязвимата група; наемането на работа е допълнено от предоставянето на услуги, насочени към личностно развитие, обучение и образование, професионално ориентиране. **Предприятието успява да финансира изцяло дейността си с приходи от икономическата си дейност.** То управлява ресторант Ctaste на тъмно, в който клиентите се обслужват от незрящи сервитьори. Другото направление в икономическата дейност се изразява в организирането на туристически обиколки из Амстердам, водени от незрящи отново в пълен мрак. С оглед постигане на повече възможности за хора със сензорни увреждания да достигнат до пазара на труда, предприятието насърчава развиване на техните таланти, както и чрез партньорства с други организации.

Пример: Предприятието *matyodesign* създава всекидневно ръчно изработено облекло, което има и традиционни народни митови от регион Матио в Унгария. Облеклото се бродира от местни жени, които имат затруднения да си намерят работа в района.

• МРЕЖА ОТ ПОДКРЕПА

Много често социалното предприемачество се реализира, като част от обща програма за социални услуги (класически – дневни центрове, центрове за рехабилитация и пр.). На практика, първата подкрепа, най-често в ситуация на криза или за да развият определени умения, се предоставя от социалната услуга. Социалното предприемачество надгражда социалните интервенции като всъщност играе ролята на мост към активно социално включване – заетост, образование, обучение, услуги. Това предопределя и в някои случаи механизмите на финансиране, според които определени организации, които развиват тази дейност, получават диференцирано финансиране от различни източници¹⁵.

Пример: De Passarel (Холандия) <http://www.de-passarel.nl/> е организация – доставчик на социални услуги и грижи (домове за настаняване и дневни центрове за деца и възрастни) за над 1000 лица с интелектуални затруднения души в общините Апълдорн, Епе и Воорст. Тази дейност е надградена с няколко предприемачески инициативи, чрез които се осигурява трудова заетост за включените в социалните услуги потребители и се засилва ефекта на работата за тяхната социална интеграция и умения за самостоятелен живот. Социалното предприемачество е развито в 12 направления сред които са: *Stilema* – Магазин за стоки втора употреба, в който се предлагат услуги по разглобяване и възстановяване компютри и аудио техника, ремонт на мебели, доставки по домовете; сортиране на дрехи и други;

¹⁵ Такси срещу заплащане, донорско финансиране, субсидии за започване на малко и средно предприятие и пр.

Het Oude Kantongerecht (<http://www.hetoudekantongerecht.nl/>) – хотел и ресторант; De Boerderij – ферма, която произвежда животинска и земеделска продукция; De Kruidentuin – оранжерия, производство и продажба на свежи; Het Atelier – ателие за производство и продажба на предмети изработени от текстил, керамика.

Пример: Primavera'85, Италия насърчава социалната интеграция и подобряване качеството на живот на хора с психични проблеми, с физически увреждания, включително и деца и младежи като предоставя социални грижи, образователни услуги и обучителни програми, насочени към насърчаване на трудова заетост и наемането на хора в неравностойно положение. Предприемачеството подобно на De Passarel има за цел да подпомагне ефекта от социалните дейности. В рамките на центъра си за обучения, организацията управлява златарска работилница, в която се произвеждат и продават бижута с висока естетическа стойност (продукти от полускъпоценни камъни и перли). Работилницата осигурява възможности за трудова заетост на целевата група, на техни близки и семейства. Наред с това, част от икономическата дейност на организацията е и предоставяне на услуги за възрастни хора срещу заплащане от страна на техните семейства. Финансирането на дейността на предприятието се осигурява чрез помощи от местни и регионални структури, финансова подкрепа от асоциацията на семействата и приятелите на използващите услугата, приходи от икономическата дейност, дарения и проекти.

● БАВНИ РЕЗУЛТАТИ

Социалното предприемачество като същност/дейност следва да се подчинява на пазарни принципи (маркетинг, комуникации, търсене и пр.), а социалната цел се постига чрез самото включване на групата или че средствата отиват за решаването на значимия социален проблем. Въпреки, че функционират на пазарен принцип, профилът им показва, че поради трудността да се работи с конкретната целева група, уязвима по своята същност, това изисква време и допълнителни усилия, за да „смогне“ и догони конкурентно другите производители или доставчици на услуги.

Пример: AZALEA, Италия е социално предприятие създадено през 1992 г., което предоставя здравни, социални и образователни услуги на хора от всякакви възрастови групи, които са в неравностойно положение, предимно за хора с увреждания и хора, болни от СПИН. Дейността му е насочена към намаляване престоя и ограничаване на изолацията на тези хора в болници или други институции. Организацията работи със семействата на засегнатите, за да насърчи тяхната интеграция и да подобри качеството им на живот. Част от специализираните услуги на организацията за самата целева група се предоставят на пазарен принцип срещу заплащане. Наред с това организацията е стартирала инициатива за създаване и укрепване

на работилница за производство на продукти за домашни потреби, както и предоставянето на услуги в областта на ресторантьорството и хотелиерството. Икономическата дейност на предприятието осигурява възможности за трудова заетост, както и за получаване на специфични социални услуги, насочени към задоволяване нуждите на целевата група и техните семейства. Финансирането на дейността се осигурява основно от обществени поръчки, помощ от държавни структури и подкрепа от частни донори. Приходите от самата икономическа дейност все още не могат да осигурят самоиздръжката на организацията и затова една от стратегическите цели, които са си поставили е да стабилизират позициите си на пазара като бизнес структура и да са независими.

• КЪМ КОГО СА НАСОЧЕНИ

Деца от бедни семейства, деца на разведени родители, майки и семейства в риск, подсъдими, бивши затворници и техните семейства, бездомни младежи, ромската общност, силно изолирани групи – наркозависими, проститутки и имигранти, необразовани млади хора, хора с интелектуални затруднения и психична болест, младежи бореци с безработицата.

Пример: „DUMBRĂVIȚA for people“, Румъния е създадено през 2012 г. с цел да допринесе за подобряване стандарта на живот на местното общество като създава среда за социалната интеграция на членове на ромското общество и подобряване възможностите за трудова им заетост. Икономическата дейност на се изразява в производство и продажба на тъкани продукти (кошници), като по този начин превръща местното занаятчийство и тъкачество в стабилен приход за ромите тъкачи. Предприятието осигурява пряко заетост на целевата група и така подпомага тяхната социална интеграция. Организацията стартира дейността си в рамките на програма за насърчаване на социалните предприятия в Румъния, която се управлява от няколко фондации. Генерираният собствен приход все още е минимален и не може да послужи за издръжка на предприятието (причината, която те са идентифицирали е липсата на предприемачески опит).

Пример: Touched Collection, Румъния работи с майки и деца в риск. Оказва подкрепа на над 500 деца от болници, 30 деца от приемни домове и над 80 майки и двойки деца. Основните сфери на подкрепата са превенция на изоставянето и социална подкрепа чрез медицинска помощ, консултантски услуги обучения (за родителски грижи, семейно планиране, предотвратяване на домашно насилие, трафик на хора и женско здравеопазване, професионални курсове, подготвящи майките за трудовия пазар), грижа за децата и предучилищни услуги, правна подкрепа и социална закрила. Икономическата дейност подпомага постигането на социалните цели на организацията като осигурява възможности за трудова заетост на целевата група. Тя се

изразява в производство и разпространение на бижута от естествени материали, със скъпоценни материали и камъни, аксесоари и детска колекция от бижута. Финансирането дейността на организацията се осигурява предимно от частни донори.

Пример: The Cricket/ Ill Grillo, Италия е основано през 1995 с цел да повиши осведомеността за опазване на околната среда, като същевременно подкрепя развитието на среда за интеграция на пазара на труда на младежи с психични и заболявания. Икономическата му дейност е в сферата на управление на отпадъци, възстановителни дейности свързани с повторно използване на отпадъците, рециклиране, водоснабдяване, канализация. Тя осигурява възможности за заетост на целевата група, съпроводени с услуги за личностното им развитие, обучение и образование. Дейността на предприятието се финансира предимно от банки, собствени приходи и обществени поръчки.

• ПАРТНЬОРСТВО

Предвид социалните цели, които си поставят социалните предприятия и спецификите на целевите групи, успешното им развитие зависи силно от традициите и средата за развитие на партньорства между нестопанския и корпоративния сектори, както и между нестопанските организации и публичните власти.

Пример: AQUASPORT, Испания, създадено през 2011 г. осигурява достъп до културни, спортни и развлекателни съоръжения на младежи и хора с физически увреждания. Дейността на предприятието е структурирана около успешни партньорства изградени с училища и гимназии и общината, която им е предоставила да управляват спортните съоръжения, общинска собственост, които дълго време не са били в експлоатация. Икономическата дейност на предприятието се изразява в организиране на спортни състезание и курсове за инструктори по различни видове спорт. Чрез нея се осигуряват възможност за трудова заетост на хора с увреждания и безработни младежи, като в същото време им се предоставя достъп до културни, спортни и развлекателни дейности, насочени към тяхното личностно развитие, обучение и образование. Предприятието се финансира чрез собствени приходи от икономическата дейност, дарения и приходи от управление на предоставената общинска собственост.

Пример: МЕО, Холандия създадени 2011 работи с младежи с увреждания, като целта им е да създават повече възможност за хора с опит в печатната и медийна сфера да се реализират по-лесно и в същото време да улесни хора с нетрудоспособност и по-труден достъп до трудовия пазар в бъдещото им развитие в тази икономическа сфера. Предприятието осигурява обучение и трудова практика за младежите с увреждания под менторството на профе-

сионалисти, както и работни места. Организацията предоставя печатни и медийни услуги на преференциални цени за други неправителствени организации, като по този начин стимулира и тяхната дейност. Портфолиото от услуги на предприятието включва дизайн, предпечат, доставка, реклама, онлайн софтуер, уебдизайн. Имат и издателска къща и онлайн магазин за продажби. Приходът от икономическата дейност няма възможност да осигури издържката на предприятието и затова се разчита предимно на партньорства с корпоративния сектор, нестопанския сектор, учебни и социални институции. Финансиране се предоставя и от структури на Министерството на социалната политика и труда.

Ограничения

Едно от най-големите ограничения е постигане на устойчивост в дългосрочен план, тъй като социалните цели и задачи затрудняват бизнес частта. Затова и най-често програмите насочени към подкрепа на социално предприемачество са малки грантове за започване на дребен бизнес, инвестиции в развитие на бизнес умения, комуникации и пр.

Българските хоризонти

В България през 2011 г. бе приет първият стратегически документ посветен специално на социалното предприемачество – Националната концепция за социална икономика. Въпреки ясната визия, че този сектор следва да се подкрепи, в Планът за нейното прилагане липсва яснота за това как да се развият секторните политики, така че социалното предприемачество да развият потенциала си и да се постигнат надграждащи резултати, трайни във времето.

За периода 2014-2020 са планирани средства в рамките на две оперативни програми¹⁶, които ще се използват за насърчаване на „социалното предприемачество“, но остава неясна хипотезата доколко на практика те ще поощрят устойчиви модели и инициативи, ако не бъдат създадени добри регулаторни условия за развитие.

На ниво законодателство България не е въвела легална дефиниция на социално предприятие. От 2012 г. насам се събира статистическа информация за действащи социални предприятия в България. През 2013 г. НСИ включи определение за социално предприятие и насочващи критерии към респондентите с оглед на това дали се самоопределят като социално предприятие или не.

Съгласно обобщените данни на НСИ за 2012 г. 4872 предприятия са определили себе си като „социални“. 2717 от тях са регистрирани като търговски дружества и кооперации. Социалните предприятия като търговски дружества или кооперации са реализирали общо 3 милиарда и половина лв. приходи от дейността си и са направили почти толкова разходи за дейността. Икономическите сфери, в които има най-много социални предприятия – търговски дружества и кооперации, са търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети (964 броя) и преработващата промишленост (395 броя). 2155 от самоопределилите се като социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ като само 253 от тях са реализирали печалба от стопанската си дейност.

¹⁶ ОПРЧР и ОПИК.

През 2013 г. броят на самоопределилите се като социални предприятия е по-малък – 3612. От тях 2046 са регистрирани като търговски дружества и кооперации. Сферите на икономическа дейност за регистрираните като търговски дружества или кооперации остават непроменени. 1381 от тях са на печалба. 1566 от самоопределилите се социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ като само 197 от тях са реализирали печалба от стопанска дейност (в размер общо на 22 милиона лева). Същите тези ЮЛНЦ са реализира приход от нестопанска дейност в размер общо на 179 милиона лева. Към август 2015 г. в регистъра на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания в АХУ има 281 вписани специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания. Те осигуряват заетост на 3 364 човека с увреждания (т. е. хора, които са се снабдили с ТЕЛК за % намалена работоспособност).

Най-важните национални документи по темата са:

- Европа 2020: Национална програма за реформи, актуализация 2015¹⁷,
- Национална концепция за социална икономика, 2011 г¹⁸.
- Плана за действие по социална икономика 2014-2015¹⁹, чиято подготовка и изпълнение е възложено като задача на междуведомствена работна група към МТСП;
- Национална стратегия за намаляване на бедността и насърчаване на социалното включване
- ОПРЧР 2014-2020

В България социалното предприятие може да бъде създадено под различна правно-организационна форма – като НПО (според легалния термин – юридическо лице с нестопанска цел – ЮЛНЦ), търговско дружество или кооперация.

Като социални предприятия в България най-често се разпознават:

- 1. специализираните предприятия (търговски дружества) и кооперации на хора с увреждания.** В този случай, социалното предприемачество се изразява предимно в осигуряване пряко на заетост на уязвими групи. Проблемът, предвид целите на настоящия анализ, е че нормативно дейността на тези социални предприятия е ограничена само до 1 уязвима група – хората с увреждания.

Пример: „ГИФ“ ЕООД гр. Варна е основано 1997 г. Регистрирана е като специализирано предприятие в Агенцията на хора с увреждания, член и съучредител на Националната федерация на работодатели на инвалиди и Националния алианс за социална отговорност. Предприятието осигурява трудова заетост на хора с увреждания като над 50% от служителите ѝ са от тази група. В дружеството работят и маркетингови и ПР специалисти, графични дизайнери и компютърни специалисти, които са въввлечени и в обучението на останалите служители. Икономическата дейност се изразява в предоставяне на услуги в сферата на рекламата (графичен дизайн

17 <http://www.minfin.bg/bg/page/867>

18 <http://seconomy.mlsp.government.bg/page.php?search=%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D0%B8%D1%8F>

19 http://seconomy.mlsp.government.bg/upload/docs/2014-02//RESENIE_NA_MS_N_43.pdf

и предпечатна подготовка, фото имидж банк, web дизайн и програмиране, печатна реклама (собствена печатна база), външна реклама, медийна реклама). Предприятието е самоиздържащо като се финансира от собствени приходи, европейски проекти, безвъзмездна подкрепа от общината и частни дарения.

Пример: Кооперация „Райна Княгина“, Панагюрище е частно предприятие, създадено през 1966. Дейността му има за цел да предоставя възможност на хора с увреждания да стъпят по-лесно на трудовия пазар. Към момента има 46 работници с увреждания и 30 души, които подпомагат за тяхното развитие чрез менторство и социална подкрепа. Икономическата дейност на кооперацията е в сферата на производството и продажбата в страната и чужбина на продукти от пластмаса, опаковки от велпапе и картон, както и в шивашката индустрия. Кооперацията е самоиздържаща се като 92% са собствени приходи и 8% държавно безвъзмездно финансиране.

2. ЮЛНЦ – социално предприятие се изразява в извършването на свързана с мисията (социални/не стопански цели) стопанска дейност – пряко или чрез собствено търговско дружество. В рамките на стопанската си дейност тази група социални предприятия могат да:

а) осигуряват заетост на представители на уязвима група

Пример: Пералня „Зелена“ е социално предприятие, създадено и управлявано от Фондация „Глобална инициатива в психиатрията – София“, като нейно дъщерно търговско дружество. Фондацията е доставчик на социални услуги (дневен център) за лица с психични заболявания и надгражда грижата за тази уязвима група като осигурява възможност за заетост в рамките на обществената пералня, развитие на трудовите им умения и шанс за професионалната им реализация. Икономическата дейност на социалното предприятие се изразява в предоставяне на услуги по пране и гладене, включително и транспорт от и до обект. Социалното предприятие е създадено като резултат на проект на Фондацията, финансиран от посолството на Кралство Нидерландия в София, програма MATRA KAP. Реализираните в рамките на социалното предприятие приходи се реинвестират в неговата дейност, както и в социалната дейност и подкрепа за уязвимата група, предоставяна от самата Фондация. Дейността на предприятието се финансира чрез проекти, дарения и собствени приходи.

или

б) предоставят услуги на пазарен принцип, пряко предназначени за задоволяване на нуждите на уязвимите групи

Пример: *Фондация ЕКИП създаде в Бургас социално предприятие – Агенция за предоставяне на услуги за възрастни хора в домовете им. От услугите се ползват близки и роднини на възрастни хора, които поради нуждата от непрекъсната грижа имат проблем при намиране и оставане на работа. Допълнително, в дейността на Агенцията са се включили и 12 безработни от всякакви възрастови групи и с различно образование и социален статус (могат да бъдат и младежи от групата на NEETs), които са преминали курсове или обучения за квалификация във Фондацията. Услугите на Агенцията се предоставят на 15 възрастни.*

или

в) генерират приход от стопанската си дейност, който се реинвестира в разширяване на подкрепата за уязвимата група

Пример: *Сдружение „Самаряни“ има за цел приобщаване към обществото на деца, младежи, възрастни и семейства в неравностойно положение на територията на община Стара Загора като предоставя социални услуги и подкрепа в рамките на Център за социална и образователна подкрепа „Самаряни“ за деца, младежи и техните семейства в неравностойно положение. За подпомагане на финансовата устойчивост на социалната си дейност, сдружението е стартирало предприемаческа инициатива, обособена в собствено търговско дружество. Дейността му бе в сферата на производството и продажбата на мед и пчелни продукти, както и на специализирана техника и оборудване в тази сфера. Реализираните приходи се инвестират в социалните дейности на сдружението.*

или

г) да съчетава и трите подхода – което в случая със социалните предприятия на нестопанските организации е най-често използвания подход, което е видно и от горните примери.

Пример: *Сдружение „Нов път“, Хайредин развива социално предприятие „Пчела“ в рамките на допустимата от закона допълнителна стопанска дейност. Мисията на предприятието е да създава възможности и условия за хора от малцинствата, дълготрайно безработни и хора с увреждания да придобият трудови навици и умения в областта на пчеларството, като по този начин да им помогне да реализират собствен път за интегриране и*

социализиране в обществото. Приходите от продажбата на мед и пчелни продукти се реинвестират в социалната дейност на сдружението. В рамките на предприятието се предоставят обучения по пчеларство на целевата група както и подкрепа за стартиране собствен бизнес след това. Предприятието осигурява и заетост на преминалите обучението за определен период от време.

За първата група социални предприятия – кооперации и специализирани предприятия на хора с увреждания – е предвидена допълнителна регистрация с оглед спазване на специалните характеристики, предвидени в законодателството²⁰ – вписване в регистъра към АХУ. Във всички останали случаи допълнителни регистрации ще са необходими само доколкото такива са предвидени за дадената дейност (например: предоставяне на социални услуги, посреднически услуги по заетост, образователни услуги и пр. – виж по-долу).

Традиционни услуги и дейности на социалните предприятия в България

Съгласно действащото българско законодателство и установената практика дейността на социалните предприятия често се изразява в предоставянето на следните видове подкрепа/услуги:

- **Осигуряване на работа на лица от уязвимите групи и посреднически услуги по заетост**

Най-често осигуряването на заетост се осъществява в рамките на самото социално предприятие т. е. то самото се явява работодател на лица от уязвимите групи. Такава дейност например *a priori* осъществяват специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания, тъй като едно от изискванията на ЗИХУ към тях е определен брой лица от персонала да бъдат лица с увреждания. Наред с тях в практиката има и редица социални предприятия – ЮЛНЦ, които също наемат на работа лица от уязвимите групи (пример: обществена пералня, в която работят жени жертви на насилие и др.).

Пример: Фондация Конкордия България работи със деца, младежи и семейства в нужда. Предоставяните от нея социални и образователни услуги на уязвимата група се допълва от възможностите за работа и професионално развитие, които се създават за тях в рамките на социалното предприятие на Фондацията (то не е институционално отделено от Фондацията и се развива в рамките на допустимата от закона за ЮЛНЦ допълнителна стопанска дейност). Икономическата дейност е в две направления – фризьорски салон „Конкордия“ и Ателие за свещи „Конкордия“, които предоставят стоки (свещите) и услуги (фризьорство) на изцяло пазарен принцип. Включените младежи получават обучение и квалификация съответно по фризьорство или производство на свещи, след което имат шанс да започнат и работа в салона и ателието. Към момента в Салона работят трима младежи, пре-

²⁰ ЗИХУ.

минали своето обучение, а в Ателието – са наети двама младежи. Все още и двете инициативи нямат възможността да се самоиздържат от приходи от собствената си дейност и за това се дофинансират от подкрепа от частни и корпоративни донори и проекти.

Посредническите услуги по заетост се изразяват най-общо в предоставяне на специфични услуги, подкрепящи търсенето и намирането на работа²¹. Условието при които може да се извършва посредничество по информиране и наемане на работа са регламентирани в ЗНЗ. За да бъде приет доставчика на посреднически услуги за социално предприятие е необходимо самият той да включва в предоставянето на тези услуги целевата група, или неговите услуги да са изцяло за уязвимите групи²², които могат да ги получат в преференциални условия в сравнение с всички други, които имат нужда. Следва да бъде отбелязано, че ЗНЗ предвижда допълнителна регистрация в АЗ.

Пример: Фондация „Светът на Мария“ допълва ефектът от предоставената социална грижа за хора с интелектуални затруднения в рамките на Дневния център за хора с интелектуални затруднения, като се опитва да осъществява контакт и връзка между потенциални работодатели и клиентите на услугата, както и им осигурява подкрепа при започване на работа. Възможностите за финансиране на тази дейност за момента са само чрез дарения и по проекти.

Пример: Морски клуб „Приятели на морето“ – Варна²³, което обединява водолази, лектори по морски специалности, морски еколози, подводни фотографи, ветроходци и др. професионалисти, стартира социално предприятие „Заедно на борда“, имащо за цел придобиване на професионална квалификация на младежи в неравностойно положение (младежи без родители или безработни). Предприятието предоставя курсове за квалификация и сертифициране по морски специалности „Водолаз“ и „Водач на плавателен съд до 20 БТ“ на пазарен принцип срещу заплащане, като реализираните приходи се използват изцяло за покриване на разходите по аналогични обучения на младежи в неравностойно положение (които не заплащат такси). Наред с това след придобиване на квалификация Клубът оказва съдействие на младежите за намиране и стартиране на работа по специалността в частни и държавни морски фирми.

21 Чл. 26 ЗНЗ

22 Тук уязвими се имат предвид не просто лицата, които търсят работа, а е налице някои от другите признаци за уязвимост – увреждане, зависимости, и др.

23 <http://www.zaedno.bg/campaign-page.php?camp=18> http://millenium.bg/sites/default/files/dobri_praktiki.pdf – стр 8-9

Предоставяне на социални услуги

В българския контекст може да се приеме, че предоставянето на социални услуги срещу заплащане е форма на социално предприемачество. Съгласно ЗСП социалните услуги са „дейности, които подпомагат и разширяват възможностите на лицата да водят самостоятелен начин на живот и се извършват в специализирани институции и в общността“²⁴. Според актуалния правен режим доставчиците на социални услуги могат да бъдат ЮЛНЦ, търговци, включително и физически лица, регистрирани по Търговския закон, държавата и общините. Законът предвижда регистрационна процедура за лицата, различни от държавата и общините, които желаят да бъдат доставчици на социални услуги. Доставчиците на социални услуги следва да се регистрират като такива в АСП. Ако ще се предоставят социални услуги за деца, регистрационната процедура в АСП се предхожда от получаване на лиценз за предоставяне на такива услуги от ДАЗД. Предоставянето на здравни услуги, които са изключително за уязвими групи, които са изключени по общия ред от достъп до здравна подкрепа, също могат да се приемат за социално предприемачество, ако отговаря на всички други критерии.

Пример: Карин дом, е фондация, регистрирана като доставчик на социални услуги – държавно делегирана дейност. Наред с това, обаче фондацията като част от допълнителната си стопанска дейност предоставя образователни и социални услуги и срещу заплащане от страна родители. Фондацията управлява детска занималня „Монтесори“.

Предоставяне на обучителни и образователни услуги

Дейността на социалните предприятия в тази сфера се изразява конкретно в организирането на обучения за лица от уязвимите групи, с оглед придобиването на степен на образование или придобиване, съответно повишаване на тяхната професионална квалификация и то дейността на юридическото лице би се счела за социално предприятие, само ако отговаря на всички горепосочени критерии за социално предприятие.

ЗПОО предвижда допълнителна регистрация в НАПОО, ако социалното предприятие ще извършва дейност например като център за професионално обучение или център за информация и професионално ориентиране на лица от уязвимите групи.

Пример: Образователни и обучителни услуги са включени в дейността на социалното предприятие на Сдружение „Знание-Ловеч“. То предоставя обучения на младежи в неравностойно положение по квалификация в няколко направления и специалности, както и такива срещу заплащане на всеки желаещ. За целта сдружението има лицензиран Център за професионално образование в НАПОО и квалификационните курсове се финансират по програми за заетост на АЗ. Сдружението изследва образователните нужди на маргинализирани общности (деца и младежи с увреждания, дълготрайно безработни младежи, младежи, напускащи социални институции и т.н.) и работи за тяхното удовлетворяване, чрез насърчаването на социалната

²⁴ Пар. 1, т. 6 от Допълнителните разпоредби на ЗСП

им интеграция. Представителите на уязвимата група с която работи сдружението не заплащат за обучителни услуги или заплащат преференциални цени.

Професия социален предприемач

Според националната класификация на длъжностите и професиите социалния предприемач е отделна професия (6005).

Форми на социални предприятия

Социалните предприятия като ЮЛНЦ

ЗЮЛНЦ предвижда специални изисквания към ЮЛНЦ и извършваната от тях стопанска дейност, които в най-голяма степен ги доближава до разбирането за социално предприятие изведено по-горе:

- Основните им цели са нестопански (социални); да бъде свързана с предмета на основната дейност на ЮЛНЦ,
- приходите от стопанската дейност следва да се използват за постигане на определените в устройствения акт нестопански цели на ЮЛНЦ,
- няма право да разпределя печалбата, реализирана от извършваната стопанска дейност между учредителите, членовете, членовете на органите или други свързани или несвързани лица в организацията, подобно на всички останали търговци.

Важно: Това е една от най-успешните форми на социални предприятия, тъй като позволяват лесно съчетаване на социалните цели с икономически такива. ЮЛНЦ имат предимства пред икономическите субекти по повод търсенето на социален ефект и те са:

- Тяхна основна цел не е преследване на печалба (каквато е на икономическите субекти), а постигане на идеални цели, свързани с развитие на важни сфери от общ интерес, форми на подкрепа и пр.;
- Според спецификата си, те са близко до хората и техните проблеми, познават нуждите им и това прави възможно лесно да могат да се ориентират какво ще е най-доброто за хората и да изберат най-подходящите интервенции;
- Могат да генерират допълнителни ресурси и надграждат, като съчетават публични ресурси с дарителски.

Социално предприятие като търговски дружества

Социалното предприятие може да бъде регистрирано и като търговско дружество. Според българското законодателство съществуват следните видове търговски дружества: събирателно дружество; командитно дружество; командитно дружество с акции; дружество с ограничена отговорност; акционерно дружество. По принцип юридически лица (включително ЮЛНЦ) и физически лица могат да бъдат учредители и съдружници във всеки един от тези видове търговски дружества. Има случаи, когато ЮЛНЦ отделят стопанската си дейност в отделно търговско дружество Дори и в тази хипотеза, останалите критерии остават гарантирани, доколкото печалбата реализирана от търговското дружество може да бъде разпределена само в полза на самото ЮЛНЦ и така пак ще бъде реинвестирана в постигането на социалните му цели.

Пример: *Като търговско дружество, собственост на нестопанска организация функционират социалните предприятия Пералня Зелена на Фондация „Глобална инициатива в психиатрията – София“, „Отворена врата“ ЕООД на Център „Отворена врата-Плевен“, както и Здравни центрове „Семейно планиране“ ЕООД на Българската асоциация по семейно планиране и сексуално здраве.*

Специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания

Този вид предприятия са по дефиниция социално предприятие.

- Техният статут е изрично регламентиран в ЗИХУ²⁵. Според закона²⁶ специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания са тези, които отговарят на следните критерии:
- регистрирани са като търговски дружества по ТЗ или като кооперации по ЗК;
- произвеждат стоки или извършват услуги;
- имат относителен дял на лицата с трайни увреждания, както следва: за специализирани предприятия и кооперации за незрящи и слабовиждащи лица – не по-малко от 20 на сто от списъчния брой на персонала; за специализирани предприятия и кооперации на лица с увреден слух – не по-малко от 30 на сто от списъчния брой на персонала; за специализирани предприятия и кооперации на лица с други увреждания – не по-малко от 30 на сто от списъчния брой на първиписани са в регистъра за специализирани предприятия и кооперации, поддържан от АХУ²⁷.

Пример: *„Тих Труд“ ЕООД, Плевен е специализирано предприятие, собственост на Съюза на глухите, което осигурява заетост на 29 човека с увреден слух. Предприятието работи в шивашката индустрия като произвежда и продава облекла, специализирано работно облекло и други подобни. Продукцията се продава предимно на западно-европейския пазар. Подобна дейност в сферата на шивашката индустрия има и трудово-производителната ко-*

²⁵ Следва да бъде отбелязано, че съгласно чл. 316 от КТ, общините, държавните органи и работодателите с над 300 работници имат задължението да създават специализирани предприятия или цехове за лица с трайно намалена трудоспособност.

²⁶ Чл. 28 ЗИХУ

²⁷ Чл. 29 ЗИХУ

операция на хора с увреждания – ТПКИ „Иглика“ в Шумен и ТПК „Българка“ в Сливен. Проблемът, който възниква пред този вид социални предприятия е основно свързан с това че по силата на европейските регулации предоставяната безвъзмездно подкрепа с публични средства е ограничена от размерите за допустими държавни помощи. На следващо място, прегледът направен за целите на настоящото проучване показва, че много от тези предприятия не са видими в интернет пространството или ако има информация за тяхната дейност, то тя по никакъв случай не реферира към социалните цели, поставени пред предприятието.

Данъчно облагане на дейността на социалните предприятия

- **Корпоративен данък:** корпоративен данък се дължи за печалбата, реализирана при осъществяване на стопанска дейност, както и от отдаване под наем на собствено движимо и/или недвижимо имущество, независимо от това дали стопанската дейност се извършва в България или в чужбина. Данъчната ставка е 10% върху печалбата за съответната данъчна година.
- **Данък върху разходите:** той бива два вида: данък върху социалните разходи (например, за социалните разходи, направени от социалното предприятие в качеството му на работодател по отношение на неговите работници или служители) и данък върху представителните разходи. Данъчната ставка е 10% върху размера на социалните, съответно представителните разходи.
- **Данък при източника:** Данък при източника е окончателен данък, който се отнася за реализираните доходи от осъществяването на т. нар. непряка стопанска дейност, т. е. когато социалното предприятие е обособено в отделно дружество и ЮЛНЦ получава дивиденди или ликвидационни дялове за участието си в него.
- **Данък добавена стойност:** Задължението за начисляване на ДДС се отнася до лицата, които извършват независима икономическа дейност. Такава по смисъла на закона е всяка една дейност която се осъществява редовно или по занятие от едно лице срещу възнаграждение. За такава дейност следователно би се считала дейността на социалните предприятия, независимо под каква правно-организационна форма съществуват те.

Данъчни облекчения, които могат да се ползват от социалните предприятия

Общи данъчни облекчения за социални предприятия

- Когато социалното предприятие, дарява стоки и/или услуги в полза на хора с увреждания, включително и за технически средства за тях, социално слаби лица, деца с увреждания или без родители, наркозависими лица за тяхното лечение, ЗКПО дава възможност за данъчни цели да се признаят счетоводните разходи за тези дарения в размер на 10% от счетоводната печалба²⁸.
- ЗКПО предвижда специфично данъчно облекчение за работодатели, които наемат трайно безработни лица за повече от 12 последователни месеца.
- Освобождаване от облагане с ДДС на определени сделки, независимо дали доставчикът им (ЮЛНЦ – социално предприятие) е регистриран по ДДС – т. нар. „освободени доставки“. Те са

28 Чл. 31 ЗКПО

изчерпателно изброени в ЗДДС²⁹ и за тях е предвидено, че не се облагат с ДДС, ако са налице условията, посочени в закона за всеки конкретен случай. По отношение на социалните предприятия най-голямо значение биха имали следните категории освободени доставки: *доставки, свързани със социални грижи и осигуряване*, например предоставяне на социални услуги и помощи; *доставки с нестопански характер*, напр. когато ЮЛНЦ – социално предприятие организира прояви за набиране на средства за постигане на нестопанските си цели.

- ЗИХУ и ЗНЗ предвиждат специфични преференции за работодатели на хора с увреждания изразяващи се най-общо във възможността за получаване на средства от републиканския бюджет за покриване на процент от дължими социални и здравни осигуровки за наети хора с увреждания. Конкретните условия са посочени в чл. 26 от ЗИХУ и Раздел II на Глава 6 от ЗНЗ.

Данъчни облекчения приложими само за ЮЛНЦ – социално предприятие

Освобождаване от заплащане на местен данък дарение за получените от ЮЛНЦ – социално предприятие дарения или предоставените от него на други лица. Това облекчение е предвидено в ЗМДТ и може да се ползва само ако ЮЛНЦ – социално предприятие е регистрирано в обществена полза в ЦР при Министерство на правосъдието.

Данъчни облекчения приложими само за специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания

ЗКПО дава възможност дължимият от специализираните и кооперации на хора с увреждания корпоративен данък да им бъде преотстъпен. Преотстъпването е допустимо, когато преотстъпеният данък се разходва изцяло за интеграция на хората с увреждания или за поддържане и разкриване на работни места за трудоустроени лица в следващите две години след годината, за която се ползва преотстъпването.

Имат ли право дарителите на социални предприятия на данъчни облекчения?

Ако социалното предприятие е част от ЮЛНЦ, регистрирано в обществена полза в ЦР или е регистрирано като лечебно заведение, или е специализирано предприятие или кооперация на хора с увреждания, вписани в регистъра при АХУ, неговите дарители могат да ползват следните облекчения:

- **За корпоративни дарители:** признаване за данъчни цели на счетоводни разходи за дарения в размер на 10 на сто от счетоводната печалба.
- **За индивидуални дарители:** признаване за данъчни цели до 5% от стойността на дарението.

Предимство при обществени поръчки

Към момента ЗОП и ППЗОП не предвиждат специални правила за обявяването и възлагането на обществени поръчки, които общо да касаят социалните предприятия.

Единствено по отношение на специализираните предприятия и кооперации на хора с увреждания, които са членове на национално представителните организации на и за хора с увреж-

²⁹ чл. 38-50 ЗДДС

дания, е предвидена една специфична процедура, при която те се явяват привилегирани спрямо всички останали потенциални кандидати³⁰. Тази хипотеза се отнася за случаите, в които предмет на поръчката е някоя от посочените в нарочен списък на Министерски съвет³¹ или тя се изпълнява по програми за защита на заетостта на лица с увреждания. В този случай възложителят на поръчката е длъжен да запази за тези предприятия/кооперации правото да кандидатстват за възлагане на поръчката, при условие че те са в състояние да изпълнят най-малко 80 на сто от предмета на поръчката със собствено производство и ресурс или с подизпълнители, които също са специализирани предприятия или кооперации на хора с увреждания.

30 Чл. 16в ЗОП

31 Списъкът е утвърден с Решение на МС 835 от 6 декември 2006 г.

Контекстът в България за развитие на социални предприятия

Както стана ясно по-горе, в България има свобода по отношение самоопределянето като социално предприятие и избора на форма, в рамките на която то да функционира. Към момента, независимо от Националната концепция и планът за нейното изпълнение, липсва ясно структурирана държавна политика предлагаща конкретни насърчителни мерки за развитие на социалните предприятия. По две от оперативните програми (ОПРЧР 2014-2020 и ОПИК 2014-2020) има предвидени средства за насърчаване на социалното предприемачество.

Важно: Данни от ОПРЧР 2007-2014³²

Две от схемите на ОПРЧР 2007-2014 са били насочени към социалните предприятия: „Социално предприемачество – популяризиране и подкрепа на социални предприятия /Пилотна фаза/“, в която допустими бенефициенти са били НПО и специализирани предприятия и кооперации на хора с увреждания и „Нови възможности“, която е била ограничена за кандидатстване само за общини и райони в общини. Били са подкрепени 77 нови предприятия в сферата на социалната икономика и 87 действащи такива³³. Към 30.09.2013 г. 3 681 лица са започнали работа в сферата на социалната икономика.³⁴ Общо планираните средства по двете схеми са били 15 680 000 лева по схемата „Социално предприемачество – популяризиране и подкрепа на социални предприятия /Пилотна фаза/“ и почти двойно повече по схемата, предназначена за общини. Липсва проследяване колко и кои от тези социални предприятия са продължили своето съществуване след края на проектите, както и конкретните уязвими групи, които са продължили заетостта си в тези социални предприятия след края на проектното финансиране.

Програма „Ново работно място 2015“ по ОПРЧР с общ бюджет 40 000 000 лева, 85 % от който са средства на ЕСФ (34 000 000 лева), останалите 15 % са национално съфинансирани (6 000 000 лева). Към момента е отворена за кандидатстване, като минималният размер на безвъзмездната финансова помощ на едни проект е 50 000 лева, а максималният – 391 166 лева. Целите на финансовите оси са устойчиво интегриране на пазара на труда на младите хора, в частност тези, които не са ангажирани с трудова дейност, образование или обучение, включително младите хора, изложени на риск от социално изключване, и младите хора от маргинализирани общности, включително чрез прилагане на гаранция за младежта.

За допустим кандидат са приема всяко физическо лице или юридическо лице, което извършва стопанска дейност, независимо от собствеността, правната и организационната си форма. За бенефициенти – микро, малки и сред-

32 Финансиране на социалните предприятия в България, доклад, Фондация Помощ за благотворителността

33 Данните са от ОПРЧР 2014-2020 – стр. 145

34 Пак там.

ни предприятия, не се изисква съфинансиране. Задължителна дейност е наемане на безработни и/или неактивни лица (на трудово правоотношение) за период до 12 месеца. Други допустими дейности са обучение на безработни и/или лица, закупуване на необходимо оборудване, дейности, свързани с наемане на лица с увреждания, включително ремонтни дейности, дейности по управление на проекта, информиране и публичност.

Наред с това, насърчителни за социалното предприемачество се възприемат и инструментите подкрепящи стартирането на собствен бизнес от хора с увреждания (например по програмите за заетост, финансиране от АХУ).

Така очертаната картина се допълва от подкрепата за развитие на социални предприятия, предоставяна от частни дарители и програми (Програма за социално предприемачество на Български център за нестопанско право, Център Ринкър на Фондация „Помощ за благотворителността в България“, инициативата Reach for Change на Нова телевизия и други подобни).

Общи тенденции за средата в България

Положителни предпоставки

- Не можем да кажем, че в България социалното предприемачество не се развива. Налице са редица предпоставки, които не ограничават дейността на социалните предприятия и ефекта от дейността им. Това, което е благоприятно, не пречатства и затова можем да го квалифицираме като добра среда, е:
- Концепцията (разбирането за социално предприятие) е широка, и това позволява гъвкавост и възможност тази дейност да се извършва под различни форми;
- Поради липсата на специален регистрационен режим всеки икономически субект може да се самоопредели, че извършва посочената дейност, което дава свобода и възможност за повече саморегулация на сектора;
- Принципно, в българското законодателство, не са въведени сериозни ограничения пред свободната стопанска инициатива, и има тенденция за намаляване на регистрационни и лицензионни режими, което ще подкрепи развитието на бизнес инициативите;
- Корпоративният данък е в размер на 10% процента, и това само по себе си е сериозно облекчение за стопанския оборот;
- ЮЛНЦ, които по дефиниция имат социални цели и често са водещ фактор, ангажиран с подкрепата на уязвимите групи, могат да извършват стопанска дейност и то при сравнително облекчени условия.

Ограничения

Въпреки, че не е налице рестриктивна правна рамка, налице са конкретни факти и обстоятелства – с пряко или косвено значение, които водят до ограничаване развитието и устойчивостта на социалните предприятия в България.

Сред тези ограничения можем да посочим:

- Липсва специфична стимулираща политика на държавата за развитие на социално предприемачество;
- В последните 5 години има непостоянен бизнес климат в резултат на глобалната икономическа криза, както и нестабилната политическа обстановка;
- Според Индекса за устойчивост на гражданските организации за 2014 г. средата за тяхното развитие остава нестабилна³⁵. Липсва подкрепа за устойчивост на дейностите на НПО, особено малките организации, които остават изцяло зависими от програмите на външни донори, които са краткосрочни и често със съвсем различни приоритети;
- Липсват сериозни и дългосрочни програми насърчаващи подкрепената и защитена заетост. Ако има такива, те са насочени основно към хора с увреждания, но не и към други уязвими групи;
- Механизмите за финансиране за започване на дейността или нейното поддържане са сериозно ограничени:
 - Банкови кредити – изключително затруднени, без особени облекчения за някои категории социални предприятия, например ЮЛНЦ;
 - Рисково финансиране (чрез дялово участие) – почти не е развито, има само инициативата JEREMIE, но тя е за малки и средни предприятия, регистрирани като търговски дружества. Освен това, всички инвеститори търсят на първо място възвръщаемост на инвестицията, което при социалните предприятия е по-трудно или поне отнема повече време;
 - Ограничено или почти липсващо национално грантово финансиране като към момента подобно финансиране има само в рамките на АХУ³⁶;
 - Възможност за свободно събиране на такси – това е възможен източник, но ако услугите са насочени към конкретните целеви групи на анализа, трудно би могло да се очаква сериозен приход;
 - Липса на финансиращи програми на местно (общинско) ниво.
- Проблеми, свързани с финансирането по ОП:
 - Финансират предимно заетост, но не и предприемаческата дейност като такава;
 - Достъпни са за по-големи организации, които имат вече сериозен наличен ресурс;
 - Увеличават зависимостта към грантовото финансиране;
 - Фокусират се върху краткосрочни резултати, предимно количествени и се затрудняват да поставят за цел (и съответно да могат да оценяват) по-цялостно въздействие;
 - Почти никога не предвиждат средства за организационни и институционално развитие на организациите, изграждане на сектор и мрежи;
 - Често се изисква собствен принос.

35 http://www.bcnl.org/uploadfiles/documents/sustainability%20index/14_007_bulgaria_index_npo_2014.pdf

36 270 000 лева, планирани в бюджета на АХУ се разпределят за подкрепа на проекти на НПО за социална интеграция на хора с увреждания или проекти на физически лица с увреждания или техни фирми, насочени към стимулиране на стопанската инициатива на хората с увреждания. Двата типа подкрепа се предоставя при различни условия без да има обвързване между дейността за социална интеграция и изграждане на умения и проектите насочени към самостоятелна стопанска инициатива.

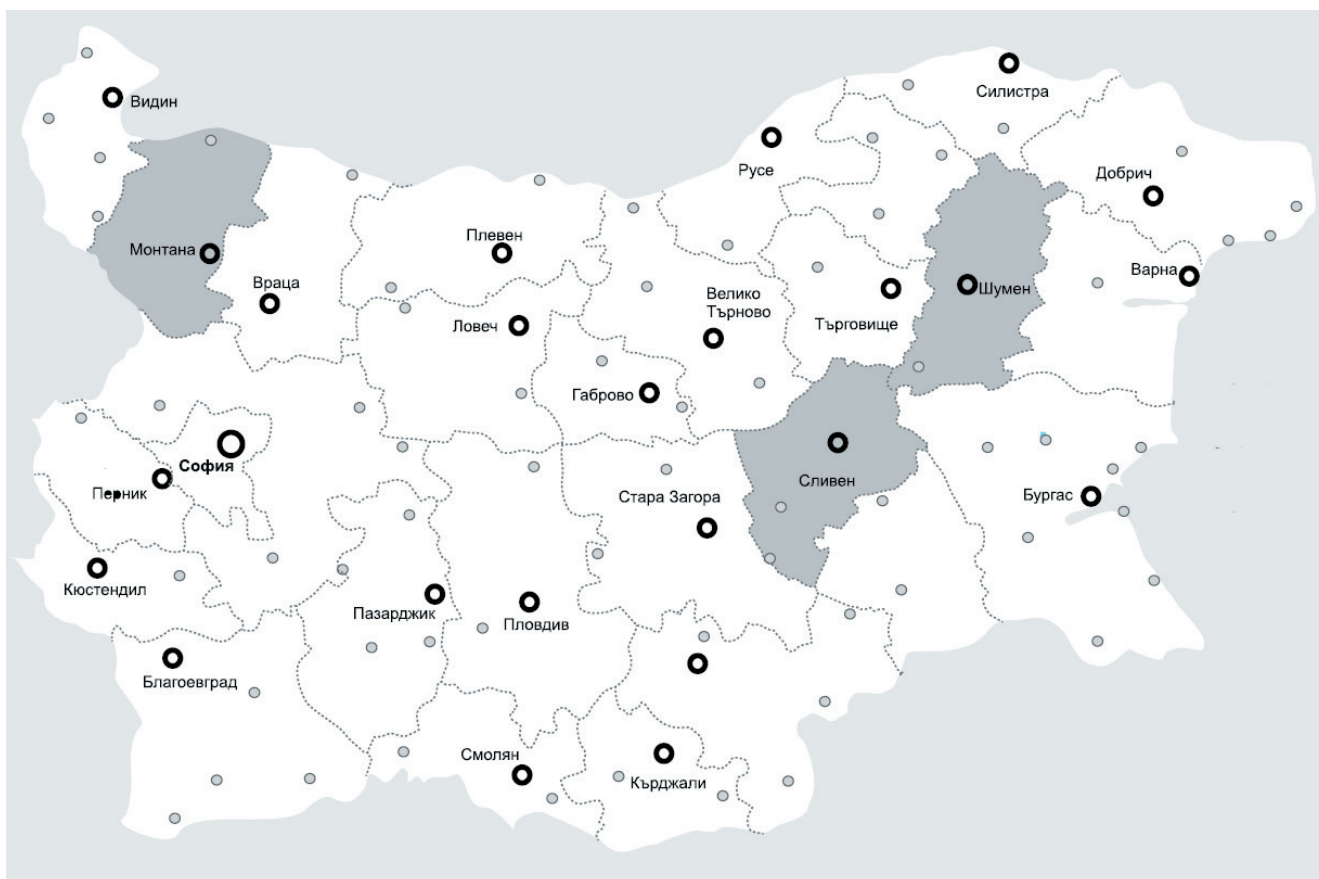
Пример: Програмата на Каунтърпарт финансирана със средства от Американската агенция за международно развитие имаше за цел подкрепа на социални предприятия. В рамките на програмата освен много обучения за изграждане на капацитета (над 40 социални предприятия участваха в програмата), се подкрепи учредяването на асоциация на социалните предприятия като инструмент за застъпничество.

Програмата Джобс – също програма подкрепена с външно финансиране – Програмата за развитие на ООН; освен подкрепата за развитие на бизнес инкубаторите, се подкрепи учредяването на тяхна мрежа – асоциация, с цел обмяна на опит, мрежуване, саморегулация и по-добро застъпничество.

Възможности за социално предприемачество за млади хора в областите Сливен, Шумен и Монтана

Настоящият анализ трябва да даде отговор доколко в посочените области – Шумен, Сливен и Монтана – могат да бъдат намерени адекватни решения за успешно и дългосрочно социално включване на младежи, които не ходят на училище, не са обучени и не работят (15-24 г.). За да бъдат дадени тези отговори, е необходимо да бъде направен анализ на контекста в посочените региони от гледна точка на:

- Общ социално-икономически профил на областта;
- Налични или липсващи социални политики и инструменти за работа с целевите групи;
- Налични ресурси – публични политики за подкрепа на социално предприемачество, възможности и профил на гражданския сектор, други важни фактори.

ОБЛАСТ ШУМЕН

Демографски и икономически профил

Област Шумен се състои от **10 общини** (Велики Преслав, Венец, Върбица, Каолиново, Каспичан, Никола Козлево, Нови пазар, Смядово, Хитрино, Шумен) и 151 населени места, от които 8 града и 143 села. Най-голяма е територията на община Шумен (19,2 % от площта на областта), а най-малка – територията на община Венец (6,6 % от площта на областта).

Населението³⁷ на областта към 01.02.2011 г. е 180 528 души /2,5% от населението на страната/, повече от половината съсредоточено в община Шумен /51,9%/. В разпределението на населението на общинско ниво съществува ясно изразен дисбаланс между община Шумен и останалите общини. Коефициентът на записване в V-VIII клас е един от най-високите сред общо 28 области. Като негативен факт следва да се посочи, че непрекъснато нараства броят на отпадналите от основно и от средно образование, който достига 3,2% (2012 г.) – с 0,8% над средното за страната. Етнически профил: българи – 59.2% от лицата, доброволно декларирали етническото си самоопределение, турци – 30.3% от всички лица в областта, роми – 8.3 %.

Според **индекса за регионално развитие** за 2014³⁸ на ИПИ, Шумен е в категорията „средно социално-икономическо състояние“. Областта се характеризира с недобре развита икономика, със слаба стопанска и инвестиционна активност. По показателя БВП на глава от населението Шумен се нарежда на 22-ро място от 28 области. Безработицата е с едно от най-високите равнища в цялата страна – над 26% (почти не се променя за последните три години). Здравеопазването, образование и социална политика не успяват да компенсират проблемите на населението и качеството на живот не е високо. Според индекса, въпреки че демографската структура на населението е сравнително благоприятна, има риск от влошаването ѝ поради многото проблемни сфери (достъп до образование, заетост и др.), които понижават качеството на живот.

Община Шумен разполага с добри естествени ресурси за развитие на селското стопанство – наличие на плодородна земеделска земя (77,7% използваемост от обработваемата земеделска земя), което създава възможности за използване на продукцията, произведена в общината като суровина за хранително-вкусовата промишленост. Естествените ресурси са предпоставка за развитие на зърнопроизводство, лозарство, захарно цвекло, животновъдство (свиневъдство и птицевъдство)³⁹.

Икономика и предприемачество

Броят на предприятията от нефинансовия сектор на глава от населението намалява през последните три години и е значително под средния за страната брой. Важна роля играе аграрният сектор с близо 13% дял в създадената брутна добавена стойност. Индустрията заема около 30%, а останалите 57% се падат на сектора на услугите. Развитието в областта е силно поляризирано – 80% от продукцията на нефинансовите предприятия в областта са произведени в община Шумен.

37 <http://www.shumen.bg/index.html>

38 (Източник – Областен план за младежта за област Сливен, февруари 2015 г. http://www.sliven.government.bg/doc/OBLASTEN_PLAN_MLADEJ_SLIVEN_2015.pdf)

39 (Източник – Областен план за младежта за област Сливен, февруари 2015 г. – http://www.sliven.government.bg/doc/OBLASTEN_PLAN_MLADEJ_SLIVEN_2015.pdf)

Според официалните данни расте приносът на малките и микропредприятията от нефинансовия сектор, докато този на големите предприятия спада. Сред бизнеса в областта по-скоро цари песимизъм по отношение на плановете за развитие през следващата година (май 2013 г. – май 2014 г.).

Основен определящ отрасъл за общината е леката промишленост, представена основно от преработваща. Сред по-големите местни компании – 11 големи компании (Група Херти, Алкомед АД, Шуменско пиво, Домейн Бояр, Тони М и др.). Броят на МСП по години се движи както следва: 2007 г. – 5731 бр.; 2008 г. – 6348 бр.; 2009 г. – 6714 бр.; 2010 г. – 6648 бр.; 2011 г. – 6503 бр. Наблюдава се известен ръст на относителния дял само на микропредприятията през годините на криза, съчетан със спад на малките предприятия. Като цяло, групата на малкия бизнес заема през 2010г 98,47% от всички предприятия, близо до това на национално ниво /98,55%/.

Важно: Данни за социалните предприятия от националната база данни на МТСП: за област Шумен през 2012 г. има заявени 93 социални предприятия – 4 в селско горско и рибно стопанство; 12 – в преработващата промишленост; 2 – в доставяне на води; канализационни услуги, управление на отпадъци и възстановяване; 3 – строителство; 28 – в сферата на търговията; ремонт на автомобили и мотоциклети; 5 – хотелиерство и ресторантьорство; 1 в сферата на професионални дейности и научни изследвания; 1 в сферата на хуманно здравеопазване и социална работа; 37 – в други дейности, и всички те са в поддействието „дейности на организации с нестопанска цел“. 37 от предприятията, самоопределили се като социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ, но не става ясно в какво се изразява икономическата им дейност и какви са целевите групи, които подкрепят.

Социална политика

Областта и включените в нея общини не разполагат с богата и разнообразна мрежа от социални услуги. Има няколко специализирани институции (домове за деца, лишени от родителски грижи, домове за възрастни хора с психически увреждания, домове за психични разстройства), което от своя страна би представлявало сериозно предизвикателство пред конкретните общини, в които се намират услугите (закриването на домовете ще създаде социален проблем за заетост на персонала), и по-големите населени места, в които вероятно има лист на чакащи. С оглед на предприетата политика на национално ниво за деинституционализация е необходимо общините да са готови с алтернативни социални услуги, които да поемат нуждаещите се, тези услуги да са развити в мрежа, включително и надградени със социални предприятия, които ще помогнат по-бързо младежите да излизат от системата на закрила и социално подпомагане.

Предоставяните социални услуги в общността са сравнително слабо развити. Те са предимно за хора с увреждания (дневен център и център за социална рехабилитация). Услугите които работят с рискови семейства – комплекс за социални услуги (с ЦОП и център за работа с деца на улицата) и семейно-консултативен център, който всъщност е най-важната услуга работеща с рискови семейства⁴⁰.

⁴⁰ Данни от страницата на община Шумен.

Област Шумен и конкретно общините Шумен, Велики Преслав и Нови пазар имат развити самостоятелни стратегии за развитие на социалните услуги, в които е направена оценка на рисковите групи. За съжаление, в нито една от тях не е заложена конкретна мярка насочена към развитие на социалното предприемачество като инструмент за решаване на социални проблеми. Има отделна областна стратегия за интегриране на ромите 2012 – 2020 г. Община Шумен има опит във възлагане на социалните услуги, но предпочита национални партньори.

Развитие на гражданския сектор

Общ брой регистрирани в ЦР НПО 235⁴¹, а на Информационния портал за НПО в България⁴² – 89 организации. Категориите, в които са най-активни – етически въпроси – 7, култура – 7, насърчаване на икономическото развитие – 11, МИГ – 7, младежки политики – 7, образование – 23(от тях 10 училищни настоятелства), социални услуги (15).

Беше идентифицирано едно социално предприятие, подкрепяно от общината – Общинско предприятие „От социални помощи към заетост“, с предмет на дейност: организация и текущ контрол на изпълнението на проекта на Община Шумен по Национална програма „От социални помощи към осигуряване на заетост“. Предприятието осигурява дейността на безработни лица, включени в Програмата, с необходимото работно облекло, техника, инструменти и материали. За Велики Преслав има информация за Общинско предприятие „Трудова заетост“, с предмет на дейност: разработване, реализация и изпълнение на проекти, програми и мерки за заетост и обучение на безработни лица, финансирани от държавата, Европейския съюз или други международни организации. Във Велики Преслав НПО, които са посочени на сайта на общината като граждански организации са клубове на пенсионера и инвалида, което реално показва липса на активен граждански сектор.

41 <http://www.regionalprofiles.bg/bg/your-district/>.

42 Данни от ЦР на МП.

ОБЛАСТ СЛИВЕН

Демографски и икономически профил

Област Сливен се състои от 4 общини (Сливен, Нова Загора, Котел, Твърдица) и 111 населени места, от които 6 града и 105 населени места. Най-голяма е територията на община Сливен (38,55% от площта на областта, 62% от населението), а най-малка – територията на община Твърдица (12,49% от площта на областта).

Населението на областта към 01.02.2011 г. е 197 473 души /2,7% от населението на страната/, повече от половината съсредоточено в община Сливен /62%/. Сливен е областта с най-висок коефициент на раждаемост през последните години. Това е единствената област, където децата до 14 години са все още малко повече от възрастните над 65 години. Нетният коефициент на записване в V-VIII клас е около 74%, което е най-ниската стойност за страната. Относителният дял на отпадналите от основното и от средното образование, както и делът на второгодниците също са високи. Макар през последните години да се отчита намаляване на броя на децата, отпадащи от училище, проблемът с децата, които посещават нередовно училище, продължава да съществува. През 2010 г. близо 44% от жителите на област Сливен живеят с материални лишения, като изпитват трудности да посрещнат свои основни нужди.

Население по етническа група: Българска – 74,4%, Ромска – 13,5%, Турска – 10,5%. В област Сливен живее най-голям процент младо население на възраст до 18 г. в сравнение с цялата страна /20,3% /. По данни на НСИ около 3500 младежа от общо 10 000 живеят в селата⁴³.

Въпреки високият коефициент на раждаемост, коефициентът на детска смъртност е най-високият в страната, което се обуславя от високата раждаемост сред рисковите етнически групи. Причините – затруднен достъп до образование, здравеопазване, високата безработица, липса на мрежа от социални услуги.

Икономика и предприемачество

Според Индекса за регионално развитие на ИПИ за 2014 Сливен е в категорията „контрасти в социално-икономическото състояние, негативни тенденции“. През 2014 г. средногодишният брой на безработните младежи до 29 г. от област Сливен е 3 403 души, а делът им от общия брой безработни в областта е 22.74%. Преобладаващата част от тях са в неравностойно положение на пазара на труда поради липса на професионален опит и трудови навици, ниска степен или липса на образование, притежаване на професии с ограничено търсене, недостатъчна активност за търсене на работа. Безработни младежи с основно и по-ниско образование – 82% от регистрираните млади хора⁴⁴. Делът на безработните младежи от ромски произход спрямо всички регистрирани безработни младежи е 54,4%⁴⁵. По наблюдения на представители на неправителствена организация в област Сливен, работната сила от ромски произход в областта е заета предимно в дейности по: извършване на комунални услуги; във фирми, работещи в сферата на сервизи за леки коли, цветни метали; амбулантни търговци; складове на едро; обработка на гъби; събиране на билки.

43 Източниците на данните по области са посочени в библиографията.

44 Най-голямата активна база данни за НПО – www.ngobg.info.

45 Областна стратегия за интегриране на ромите 2012 -2020г.

Характерна за областта е силната концентрация на икономическите дейности в град Сливен, чието развитие е определящо за цялата област. Голяма част от работещите в областта са заети в индустриалния сектор, като водещите отрасли са текстилната промишленост, хранително-вкусовата промишленост и машиностроенето. Чуждестранните инвестиции са насочени основно към текстилната промишленост и винопроизводството. На територията на областта развиват дейност няколко по-големи компании, например Миролио, Винпром АД и др. По отношение на предприемачеството са налични инициативи за обучение в сферата на предприемачеството, организирани от НПО (Център за професионално обучение към Фондация „Регионален център за икономическо развитие“, гр. Сливен и Център за професионално обучение към Сдружение Клуб „Отворено общество“, гр. Сливен)⁴⁶. Предприемачеството е загатнато в Стратегията за интегриране на ромите, но само като възможна мярка, без тя да бъде инкорпорирана в конкретни програми и инструменти по прилагане на стратегията.

Важно: Данни за социални предприятия от националната база данни на МТСП за област Сливен: през 2012 г. има заявени 92 социални предприятия – 6 в селско горско и рибно стопанство; 4 – в преработващата промишленост; 4 – строителство; 13 – в сферата на търговията; ремонт на автомобили и мотоциклети; 3 – хотелиерство и ресторантьорство; 3 – в сферата на операции с недвижими имоти; 1 в сферата на професионални дейности и научни изследвания; 1 в сферата на административни и спомагателни дейности; 2 в сферата на хуманно здравеопазване и социална работа; 55 – в други дейности, като 53 от тях са в поддейност „дейности на организации с нестопанска цел“. 54 от предприятията, самоопределили се като социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ, но не става ясно в какво се изразява икономическата им дейност и какви са целевите групи, които подкрепят.

Социална политика

Както в повечето области, област Сливен има разписана областна стратегия за развитие на социалните услуги, както и общински за по-големите градове. Има отделна стратегия за интеграция на ромите и областен план за младежта 2015 г. В тези стратегически документи на областта е направен подробен анализ на целевите групи и техните нужди, заложи са немалко като брой мерки, които трябва да решат конкретните проблеми, но общ недостатък е, че:

Заложените дейности остават абстрактни;

- Традиционно се разчита на резидентни социални услуги за настаняване, което е скъпо и винаги ще трябва да се дофинансира; освен това поставя уязвимата група в зависимост;
- Концентрацията е предимно в град Сливен, което прави изключително труден достъпа на уязвимите групи, които са в малките населени места;
- Има сериозен проблем с изключени цели маргинализирани общности, за които няма разработена и координирана действаща мрежа от услуги; има успешни модели – медиаторите, но те остават изолирани и натоварени със свръхочаквания.

⁴⁶ Източник – сайта на община Сливен.

- Община Сливен има история на възлагане на социални услуги към външно доставчици, но след сериозни проблеми в миналото, към момента няма желание за такъв тип партньорство (освен съвместния проект с УНИЦЕФ, според който

В общинският план за развитие на Нова Загора са разписани мерки за насърчаване на малки и средни предприятия, както и предприемачество сред младите хора, но не е заложено нищо конкретно.

Развитие на гражданския сектор

Общ брой регистрирани в ЦР – 258 НПО, а на Информационния портал за НПО в България – 112 организации. Категориите, в които са най-активни – етически въпроси – 7, култура – 11 (от които 3 читалища), младежки политики – 9, насърчаване на икономическото развитие – (9), образование (11), социални услуги (17).

На гражданския сектор се гледа като на сериозен партньор, но по-скоро в това да участва в процеса на вземане на решения, мониторинг и контрол, а не толкова в предоставянето на услуги, и участие в пазара. Община Сливен дори има каталог на работещите НПО, което показва желание да бъдат представени, но в стратегиите липсва включването им по отношение предоставяне на определени услуги или осигуряване на заетост.

ОБЛАСТ МОНТАНА

Демографски и икономически профил

Област Монтана се състои от 11 общини, попадащи предимно в селски райони (Берковица, Бойчиновци, Брусарци, Вълчедръм, Вършец, Георги Дамяново, Лом, Медковец, Монтана, Чипровци, Якимово). Брой населени места – 130, от които 8 града (повечето малки и много малки градове) и 122 села (средни и малки села). Най-голяма е територията на община Монтана (18,6% от площта на областта), а най-малка – територията на община Медковец (5,3% от площта на областта).

Профил на населението – към 31.12.2013 г. населението на област Монтана наброява 141 596 души (по данни на НСИ), което е 2,0% от населението на страната. В община Монтана е концентрирано близо 1/3 от населението на областта. Във всички общини е налице процес на остаряване на населението, по-задълбочен в селата. Относителен дял на населението под трудоспособна възраст (към 2011 г.) – 13,8%. Етническа характеристика (данни към 2011 г.): Българи: 86,31%, Роми: 12,71 %, Турци: 0,87%, Други: 0.6%. Равнището на безработица в област Монтана е едно от най-високите в Северозападния район. За 2012 г. то е 20,8%, при 11,4% средно за района⁴⁷. Безработните младежи до 29 г. представляват 21.4% от всички безработни. Лицата до 29 г. са една от неравнопоставените групи, тъй като повечето работодатели предпочитат да освобождават предимно работници и служители без опит и стаж за съответното работно място. Неблагоприятно е също и обстоятелството, че по-голяма част от регистрираните безработни младежи са с ниски нива на образователно равнище и квалификация. С висока младежка безработица (над 20% от общия брой на безработните лица) са същите общини, които са с високо равнище на безработица – Вършец (27,0%), Вълчедръм (22,4%), Якимово (22,1%) и др.⁴⁸

Нетният коефициент на записване на населението в образователната степен от V до VIII клас съвпада със средния за страната (81%), но делът на отпадналите от основно и от средно образование (3,0%) е по-висок от средния за страната (2,4%)⁴⁹. Близо 27.9% са завършили основно образование, и 14.6% завършили начално и по-ниско.

Данните сочат запазване на тенденцията много млади роми да остават без подходящо образование, рано да напускат училище, или да не тръгват на училище, което поставя пред тях редица бариери пред включването им в пазара на труда. Фактори, причина за случващото се са: голям брой безпричинни отсъствия от учебни занятия, ниска успеваемост в провеждания образователно-възпитателен процес, недостатъчно владеене на български език и най-вече неангажираност на родителите, които не оказват необходимата подкрепа и стимулиране на подрастващите и ориентирането им към по-добро образование, като необходима предпоставка към по-добро бъдеще – социална, трудова реализация и т.н.⁵⁰

47 Източник – Агенция по заетостта.

48 Източник – Областна стратегия за развитие на област Монтана, 2014г.- 2020г. <http://oblastmontana.org/add/Montana-OSR-2020.pdf>.

49 Регионални профили – Показатели за развитие – ИПИ, <http://www.regionalprofiles.bg/bg/news/regional-profiles-indicators-of-development-2014/>.

50 Източник – Областна стратегия на област Монтана за интегриране на ромите, 2012г.-2020г..

Икономика и предприемачество

Според индекса за регионално развитие на ИПИ Монтана е в категорията „много лошо социално-икономическо състояние“. В отраслов план през периода 2007-2011 г. се увеличава броят на фирмите в селското стопанство и търговията. Област Монтана продължава да е непривлекателна за чуждестранни инвеститори. През 2010 г. 22,2% от жителите в областта са част от домакинства с нисък интензитет на икономическа активност, което е над два пъти повече в сравнение със средното за България. На фона на цялостната негативна социално-икономическа обстановка през 2010 г. едва 28,5% от населението живеят с материални лишения при над 43% средно за страната.

На територията на Община Монтана има 2127 предприятия, като близо 95% от тях са частни. Основен сектор е търговия и услуги. От значение са и фирми работещи в леката промишленост, строителната индустрия и преработвателната промишленост. Сред по-големите фирми са Монбат, Монолит, Балкан, Крос и др. Съгласно статистическите данни за *структурата на предприятията в областта според броя на заетите лица* през 2012 г. от общо 4551 предприятия преобладават тези в категорията „*микро*“, които са с персонал до 9 заети. За годината те са 4 192 на брой и формират структурен дял от приблизително 92,1% от общия брой. Предприятията в категорията „*малки*“ с персонал от 10 до 49 заети са 289 на брой или 6,4% в общата структура. С 62 броя предприятия категорията „*средни*“ – с персонал от 50 до 249 заети, формира структурен дял от 1,4% в икономиката на областта през 2012 г., докато „*големите*“, чиито персонал е над 250 заети са едва 8 на брой и достигат структурен дял от 0,2%. Микропредприятията са около 92% от общият брой на предприятията, а 6 % – малките⁵¹.

Важно: Данни за социални предприятия от националната база данни на МТСП за област Монтана през 2012 г.: има заявени 44 социални предприятия – 4 в селско горско и рибно стопанство; 1 – в добивната промишленост; 5 – в преработващата промишленост; 13 – в сферата на търговията; ремонт на автомобили и мотоциклети; 8 – хотелиерство и ресторантьорство; 3 в сферата на професионални дейности и научни изследвания; 4 в сферата на административни и спомагателни дейности; 1 в сферата на образованието; 5 – в други дейности, и всички те са в поддейност „дейности на организации с нестопанска цел“. 5 от предприятията, самоопределили се като социални предприятия са регистрирани като ЮЛНЦ, но не става ясно в какво се изразява икономическата им дейност и какви са целевите групи, които подкрепят.

Социални услуги

Най-важната за Област Монтана на областно ниво е стратегията за развитие. Също така, има приети стратегии за социални услуги, за интегриране на ромите и за младежта. И трите стратегии са подробни документи, в които има повече анализ на групите, с редица мерки за постигане на съответните цели и приоритети. Положително е, че на изпълнението на стратегията е направено оценка за напредъка. Както е видно от мониторинговия доклад, планът за изпълнение на стратегията не се изпълнява в частта предвидените нови социални услуги в общността, защото

⁵¹ Източник – страницата на областна администрация Монтана.

се разчита предимно на финансиране от националния бюджет, а осигуряването на местен ресурс е затруднено.

В областта има два ключови фактора, които са свързани с развитието на мрежа от социални услуги – а) от една страна наличието на много малки населени места затруднява достъпа и условията за развитие на услугите и б) предимно е развита мрежата на социалните резидентни услуги⁵². Има много малки населени места, които естествено не могат да поддържат собствени социални услуги и въобще трудно може да се осигури и мобилност на услугите от по-големите населени места.

Друга добра практика е създадената на областно ниво социална комисия, която има задача да проследява изпълнението на политиката в социалната сфера и осъществява координацията при провеждането ѝ. В нейния състав има включени НПО, което е успешен начин за въвличане.

Развитие на гражданския сектор

Общ брой регистрирани в ЦР – 166 НПО, а на Информационния портал за НПО в България – 77 организации. Категориите, в които са най-активни – етически въпроси (5), култура (8, от които 1 читалища), младежки политики (9), насърчаване на икономическото развитие – (9), образование (19), социални услуги (7). В тази област като цяло има много по-малко НПО, и освен това специфичното е, че по-малко като дял са организациите в социалната сфера.

Въпреки, че според данните гражданският сектор не е особено развит⁵³, е отчетена ролята на гражданските организации по повод въвличане на младежите⁵⁴. В общинския план за младежта изрично е посочено, че младите хора предпочитат включване в различни неформални инициативи и граждански структури, за да участват и бъдат приобщени към определени цели или процеси.

Има открито желание за работа с гражданския сектор⁵⁵, но не са предвидени конкретни мерки за възлагане или финансиране на дейности, от значение за общината.

52 Берковица – <http://www.berkovitsa.bg/%D1%81%D0%BE%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8-%D0%B4%D0%B5%D0%B9%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D0%B8/#sthash.AOzLwYmY.dpuf>

53 По-малкият брой НПО сръвано с другите области.

54 Общински план за младежта 2015г.

55 Община Лом например има също качени 5 НПО на своята страница.

Концепция за развитие на социалните предприятия като възможност за решаване на проблемите на необучените, необразованите и неработещи млади хора в областите Шумен, Сливен и Монтана

За да се създадат устойчиви модели на социално предприемачество в трите области, е необходимо да се обърне внимание на предварителните условия, за създаването на които следва да се работи на национално ниво. Поради това сме обърнали специално внимание именно на тях в раздел А по-долу.

Конкретните предложения за това по какъв начин може да се използва социалното предприемачество за да се постигне по-добър резултат за уязвимите групи, както и какви конкретно действия следва да се предприемат, представени в раздел Б, В и Г са обединени за трите области, тъй като са идентични. Специфики за всяка област за изрично посочени, където това е необходимо предвид информацията събрана от проведените срещи. Предложенията за стимули към социалното предприемачество са групирани в три категории:

- Подкрепа за благоприятна среда;
- Инвестиции в капацитет и продуктивност;
- Развитие на партньорството.

А. Предварителни условия:

1. Връзка със социалната политика

Едно от най-важните условия е да продължат да се инвестират усилия за развитие на социалната политика и услуги, които да могат да решават сериозните рискови фактори (които са причина за изолацията на младите хора), както и да позволят на социалните предприятия да могат да надградят социалния ефект. Необходимо е да бъдат развити разнообразни и достатъчно социални услуги, които да осигурят наличие на всякакъв вид подкрепа (към момента са приоритизирани услугите за хора с увреждания). Освен това, има нужда и допълнително да се стимулира развитието на партньорството в тези сфери, чрез механизма на договаряне на тези услуги.

Пример: Връзката между социалната подкрепа за целевата група и възможността за реална заетост в социалното предприятие ясно се вижда и от примерът на **Сдружение Феникс Инспайър**, което управлява кафе – сладкарница и чайна в гр. Видин. Младежи от уязвими групи имат възможността да се обучават в сферата на готварството и така да имат шанс за реализация на пазара на труда, и в крайна сметка – осигуряване на по-добър живот. Само по себе си Феникс Инспайър не предоставя специализирани социални услуги на младежите, заети в предприятието. В повечето случаи

социалната подготовка и умения, които младежите следва да придобият успоредно с квалификацията, се осигурява чрез партньорства на организацията с други НПО, които предоставят такъв тип социални услуги на съответна уязвима група.

Пример: Примерът, който ясно потвърждава необходимостта от развитие на социално предприемачество паралелно с предоставяне на социална подкрепа за групата на младежи, излизаци от системата на социални услуги е дейността и програмите на Фондация за социална промяна и включване. В рамките на Работилницата за сапуни „Норе Соар“, се осигурява обучение на младежи, които напускат домовете за деца (в голямата си част те са от малцинствен произход, по-конкретно ромски, с нисък образователен статус, липса на ключови социални и психологически умения, липса на подкрепяща пост-институционална мрежа). Подобен подход е избрала и **Фондация „Бетел“**, която работи за социалната реинтеграция на наркозависими и други уязвими групи. Фондацията управлява социално предприятие – магазин за реставрация и продажба на стари мебели, в която дейност са заети и представители на целевата група. Към момента в дейността на СП има осигурена заетост за 5 човека, които са преминали обучение по реставриране и дървообработка. Това помага за създаването на трудова автобиография и последващото наемане е по-лесно.

Имайки предвид трудностите в развитието на изследваните области от икономически характер от една страна, от друга – сериозния като обхват и дълбочина на проблема социален контекст, намирането на решение само чрез разкриване на нови социални услуги не е устойчиво решение. Разчита се предимно на държавно делегирани дейности (които са скъпи и почти винаги изискват допълнително дофинансиране от общините). От своя страна, националният бюджет се свива и разчита на местни решения, особено с оглед и на финансовата децентрализация. Наличието само на социални услуги в общността като решение на проблема, няма да е достатъчно. Много често те подкрепят уязвимата група на първично ниво, но не ѝ помагат да излезе от кръга на социалното изключване и зависимост и да намери своето трайно решение в заетост, образование, достъп до здравеопазване. В този смисъл, развитието на предприемаческа култура сред доставчиците на социални услуги допълнително ще помогне за по-ефективно справяне със социалните проблеми, особено при наличие на „генератори“ на проблеми – много специализирани институции за деца и възможната перспектива за – какво става с децата, когато навършат 18 години). Социалното предприемачество в случая може да се окаже допълващо и стабилизиращо ефекта от тези форми на социална подкрепа.

Важно: Представители на трите области разпознават социалното предприемачество като инструмент, чрез който може да се постигне по-голям резултат за целевата група. Но общият извод е, че за тази социална интервенция ще са необходими допълнителни стимули.

За да се развият формите на социално предприемачество в трите области, общите фактори за

икономическо развитие на областта ще имат значение. Така или иначе, профилът на повечето предприятия в областите е МСП, в която група най-често се включват и социалните предприятия.

2. Интердисциплинарен подход

- **Развитие на мерки, насочени конкретно към връщане в училище и създаване на умения**

Тъй като това е един от най-сериозните проблеми, които са идентифицирани, е добре да бъде обособена самостоятелна програма, която да бъде насочена към развитие на подобни умения у младите хора, които да се върнат в образователната среда и/или развитие на умения, които да компенсират и/или да ги подпомогнат да се справят.

Друга важна мярка е внедряване на координационен механизъм на ниво училище, с участието на ОЗД и местните социални услуги, за да могат да бъдат ранно идентифицирани рисковете при отпадане от училище и проявите, които биха били сериозна опасност за нормалното развитие на детето.

Тези програми следва да включват и местни организации, за да могат да натрупат опит и експертиза в тази сфера. Следва да се постави акцент на партньорството с общините, които да насърчават училищата да работят съвместно с НПО в усилията им за връщане на децата в училище.

Пример: *Община Варна от няколко години реализира собствена Програма за образователна интеграция на деца и ученици от различни етнически групи и в неравностойно социално положение⁵⁶. В рамките на Програмата на конкурсен принцип се финансират малки проекти на детски градини, училища или НПО насочени към постигане целите на програмата. Паралелно с този механизъм, общината вече 11 години разпределя средства от собствения си бюджет за подкрепа на проекти и младежки дейности на НПО⁵⁷. И двете инициативи се реализират от една и съща дирекция на общината – „Образование, младежки дейности и спорт“, като правилата за провеждане на конкурсната процедура за подбор на проекти са регламентирани в наредба, приета от общинския съвет.*

- **Успешно адресиране на жилищно настаняване, което успешно може да бъде комбинирано с форми на социално предприемачество.**

По този начин ще бъде предложен комплексен подход в решаване на тежък социален проблем, който води до сериозно социално изключване на семейството, а от там и на детето.

56 Сайт на община Варна: <http://www.varna.bg/>

57 Сайт на община Варна: <http://www.varna.bg/> и <http://www.varnanamladite.com/>

Пример: Фондация „Подслон за човечеството“, София реализира програма насочена към подобряване на жилищните условия на хора в уязвимо положение. Инициативата „Прекъсване на цикъла на бедността: холистичен подход за развитие на общността“ разпознава адекватното жилище като важен елемент от всичко необходимо, за да бъде прекъснат цикъла на бедността. В с. Памукчи, област Шумен, предвид спецификите на общността с която работят (трайно бедни роми) Фондацията изгражда базови къщи за ромите и отпуска средства за ремонт на съществуващия сграден фонд в селото. За да постигнат устойчивост, заедно с партньорски организации разработват възможности за икономическото развитие на района и разкриване на работни места. Макар и да няма класически предприемачески компонент, тази инициатива и резултатите от нейното осъществяване са подходящи да бъдат надградени със социално предприемачество

- **Осигуряване на експерти от опит – здравни и образователни медиатори**

Само по себе си медиаторите са социална иновация, чрез която могат да бъдат заети представители на целевата група от една страна, а от друга – осигурява добър и бърз достъп до групата. По данни от самите области (особено за Сливен) тези практики работят, което налага допълнителното им укрепване с финансиране там където ги има, и създаване, там където липсват.

Пример: От 2012 г. насам в Класификатора на длъжностите и професиите регистъра на професиите и длъжностите има въведена нова „експерт от опит“, благодарение на усилията на Фондация „Глобална инициатива в психиатрията – София“ и Български център за нестопанско право в рамките на проект „Пилотно въвеждане в български контекст на концепцията експерти от опит, преживели социално изключване“, реализиран с финансовата подкрепа на Европейския социален фонд и Република България чрез ОПРЧР, схема „Без граници – Компонент 1“. Глобална инициатива в психиатрията-София успешно използват този модел на интегриране на представители на уязвимата група с която работят (хора с психични проблеми) на пазара на труда и социално включване. Към момента във Фондацията работят трима експерта от опит на пълен работен ден и двама на половин щат.

- **Осигуряване на връзка между програмите за заетостта, социална политика и образование – общо планиране поне на общинско/областно ниво.**

Не е нужно всичко това да се обедини в една програма, но е необходимо при тяхното планиране да бъде изведена хоризонтална връзка, така че освен да не дублират без координация целевите групи, да може да се постигне ясен социален резултат.

Б. Укрепване на партньорството

За да може да се използва концепцията за социалното предприемачество и да бъде приета, и в трите области е необходимо да бъде допълнително развито и стимулирано партньорството.

Потенциалните партньори в развитие на инициативи за насърчаване на социалното предприемачество и подкрепящи мерки могат да бъдат групирани в няколко посоки:

- **Областна администрация**

Тази държавна структура трябва да бъде въввлечена с оглед на това да могат да бъдат постигнати следните резултати: а) промяна на областните стратегически документи, които са ключови за развитие на цялата област и биха били основание за отделяне на национален ресурс; б) те могат да бъдат успешно координационно звено между различните общини и възможност за сътрудничество, в) могат да осигурят включване на националните институции (АСП, АЗ, РИО).

- **Общини**

Общините са ключов партньор, защото те разполагат с различни ресурси – освен финансовия ресурс (който е силно ограничен при по-малките населени места), те разполагат със сгради, но имат и възможността да подкрепят социални предприятия чрез изкупуване на тяхната продукция, ползване на техни услуги и др.

Пример: Социално предприятие – шивашко ателие за обучение и работа на млади хора от уязвими социални групи е създадено от фондация Национален алианс за работа с доброволци. Целта е млади хора с нисък социален статус от уязвими групи да получат шанс за обучение и реализация на трудовия пазар чрез придобиване на професионални и трудово-социални умения. Предприятието е резултат от партньорството между община Пловдив и Националния алианс и се финансира от „Дружество за подпомагане на българските домове“, Берлин чрез дарители от немския град Дортмунд, както и с любезното сътрудничество на КСУ „Св. Георги“ – гр. Пловдив. Ателието се помещава в КСУ „Св. Георги“ – Пловдив, а стойността на инвестицията за първата година е 50 хил. евро. С част от средствата е направен основен ремонт на помещенията – подови настилки, дограми, изграждане на преградни стени, закупено е и специализирано техническо оборудване и машини. Ателието започва предоставянето на подкрепа за четири млади жени към момента на стартиране на предприятието.

На следващо място следва да се инвестира ресурс в повишаване на капацитета на местните НПО и общините в използване максимално на възможностите за социално договаряне. Това е добър подход за обединяване на усилията на най-заинтересованите страни на местно ниво за преодоляване на проблеми на уязвими групи на място. Това ще подпомогне създаването на по-добри условия за надграждане впоследствие със социално предприемачески дейности.

Общините следва да бъдат насърчени да кандидатстват с *партньорски* проекти, насочени към социално предприемачество и иновации.

Планираният ресурс в рамките на оперативните програми за настоящия програмен период следва да бъде използван за укрепване на партньорствата между местната власт и социални предприятия.

Важно: *Практиката в предходния програмен период бе финансовата подкрепа за развитие на социални предприятия да се използва от общините за финансиране на собствени инициативи в тази сфера под формата на т. нар. „общински социални предприятия“. Предвид характеристиките на трите области, както и разбирането за социалните предприятия, което има ЕС, подобна практика не би дала успешни и трайни резултати (натовазва общината с несвойствени функции, подобна практика не стимулира развитието на местен конкурентен пазар и не налага успешни модели за лоялна конкуренция – които са крайно необходими за да се стимулира максимално потенциала на социалното предприемачество за решаване проблемите).*

Важно е да се отбележи, че по-добрата практика в други страни е местните власти да стимулират социалното предприемачество и да подкрепят социални предприятия, но не като създават свои собствени. Това пречи на частната инициатива и стопира възможностите за развитие на други, освен общинските „социални предприятия“.

- **Местни неправителствени организации**

В отделните области бяха идентифицирани НПО, които успешно работят с групата на NEETs, под някаква форма, но в малки мащаби. Включването на подобни организации като партньори в развитие на социално предприемачество по места е добър ход от гледна точка на използване на натрупания им опит и ресурс. Също така, е важно всички форми, които към момента действат в подобна посока, разпознати са от общността, да получат допълнителна подкрепа или възможност да надградят резултатите, които са постигнали. Например в Сливен МИКЦ и Младежкия дом са сериозни фактори, на които са им вменени функции според стратегията. В този смисъл препоръка е да бъдат насърчени и подкрепени (включително и чрез съвместни проекти) подобни структури, които въвличат младите хора. Изключително полезно би било и включването на читалищата, които по данни от НПО портала са въвличени в някои от образователните и младежки дейности в посочените области и могат да бъдат успешен ресурс за достъп и развитие на дейност в малките населени места.

- **Местен бизнес**

Обикновено в програмите си за корпоративна социална отговорност местните компании търсят подкрепа за устойчиви социални решения. Поради това местния бизнес следва да намери своето място в една добре структурирана програма за подкрепа на социалното предприемачество в отделните области, от една страна като институционални партньори, а от друга като бъдат насърчавани да включват подобни инициативи в стратегиите си за корпоративна социална от-

говорност. Конкретно, в област Шумен дори има история на сериозна корпоративна социална отговорност за социални проекти.

Важно: *Развитието на социално предприемачество като инструмент за преодоляване на проблеми на уязвими групи в различни сфери (социална, здравна, образователна, интеграция на пазара на труда и т. н.) се подкрепя в рамките на корпоративната социална отговорност на редица компании. Vivasoft например подкрепя Работилницата за сапуни Норе Соар на Фондация за социална промяна и включване, Фондация UniCredit на UniCredit Bulbank подкрепя Програмата за социално предприемачество на Български център за нестопанско право, Програма за насърчаване на социално отговорни предприемачи Reach for Change е съвместна инициатива на Нова телевизия и Фондация „Рийч фор чейндж“.*

В. Подобряване на средата за развитие⁵⁸

И за трите области бяха идентифицирани следните нужди:

- Осигуряване на специализирани знания и дейности – например знания и капацитет за провеждане на професионално обучение, което изисква лицензионна процедура и подготвени експерти;
- персонал, който познава нуждите на NEETs и е подготвен да работи с тях;
- познания в областта на предприемачеството като разработване на бизнес планове, изпълнението им и специализирани познания в областта на маркетинга, комуникациите и т.н.;
- осигуряване на инфраструктура (производство, достъп до пазари) и финансиране,
- разбиране по отношение значението и възможностите на социалните предприятия;
- доверие и съвместна работа с местни власти.

Към момента и в трите области тези ресурси са пръснати между областта, общината, местните НПО (регистрирани като доставчици на социални услуги; работещи в сферата на професионалното образование; бизнес инкубатори; управляващи младежки информационни центрове), национални НПО, които предоставят социални услуги на територията им. Необходимо е целенасочени действия за обединяване на ресурсите като акцентът се постави върху максималното въвличане на местните организации и по този начин се осигури устойчиво развитие на социалното предприемачество.

За да се развие социалното предприемачество на местно ниво, е много важно да има среда, която да стимулира това. Препоръките в тази връзка са:

⁵⁸ Промяна на регулаторната среда ще бъде разгледана само от гледна точка на областни и местни политики, и естествено имайки предвид доколко такава промяна не влиза в противоречие с национални изисквания и ограничения.

- **Включване на социалното предприемачество като конкретен приоритет и мярка в областните стратегии за развитие на социалните услуги и общинските такива⁵⁹, както и в местните стратегии за насърчаване на малки и средни предприятия (където има такива) и в стратегиите за младежта**

Например в областната стратегия за развитие има редица мерки, насочени към малки и средни предприятия, или въобще към развитие на предприемачески инициативи, но липсват изрични/нарочни мерки за тези МСП, които включват уязвими групи. Предприятията остават в конкурентоспособност и икономика, а уязвимите групи – в социално развитие (с изключение понякога на мерки, насочени към подкрепа на предприемачи, които наемат лица с увреждания).

Необходимо е във всяка една от приетите стратегии (повечето от които имат хоризонт до 2020) да бъдат изрично предвидени мерки насочени към подкрепа на социалното предприемачество, това ще обезпечи заделянето на публичен ресурс за развитие на тази политика.

- **Осигуряване на механизъм за оценка на въздействието на различните социални инструменти**

Предвидени са много мерки за решаване на проблемите на целевите групи, но добрата политика изисква постоянно да се прави оценка на ефективността (колко добре постигат поставените цели) и ефикасността (с какъв ресурс) на предприетите мерки. Въвеждането на подобен механизъм ще помогне за доказване нуждата от стимулиране на успешните модели, и намаляване на подкрепата за тези, които не са толкова ефективни. Именно по този начин може да се покаже и ползата от социалното предприемачество, включително и спрямо други политики, целящи интеграция на целевите групи.

- **Определяне на отговорник на местно ниво за развитието на социалното предприемачество**

След като се приеме политиката за подкрепа на социалното предприемачество, е необходимо да се определи и отговорно лице, което ще следи за изпълнението ѝ. Добре е подобно лице да има силен интерес, но и достатъчно високо положение, за да може да насърчава останалите структури да изпълняват своите ангажименти.

- **Въвеждане на допълнителни местни мерки, които да бъдат в пряка връзка с програмите на АЗ⁶⁰**

В национален и областен план са предвидени различни мерки, насочени към справяне с проблемите на безработицата, включително и на посочената целева група. Важно е в случая мерките за заетост да бъдат подкрепени и от дейностите на социалните предприятия, които от своя страна осигуряват продължителна грижа и подкрепа за най-уязвимите групи безработни, които да бъдат включени в пазара на труда.

59 Само в стратегията на Нови пазар е споменато развитие на предприемаческата култура и предприемачество за уязвими групи, но не е предвидена нито една конкретна мярка.

60 Например според Специфична цел 2 от Областната Стратегия за развитие на област Шумен 2014-2020 е необходимо адаптиране към пазара на труда с приоритет към групата в младежка възраст. Като най-устойчивият подход в тази връзка е посочен подпомагане на дейностите и мерките на институциите с оглед създаването на необходимата среда за труд, образование, социални и здравни грижи, като основна предпоставка за реализирането на последваща заетост, което е неясно и неконкретно.

В Стратегията на област Шумен за интегриране на ромите (2012-2020) е посочена обща мярка насочена към цел 4 Заетост „Насърчаване на предприемачество“ за започване на собствен бизнес. Едни от най-успешните модели, са тогава когато има изградена мрежа от услуги.

Г. Осигуряване на капацитет за развитие

Освен подкрепяща политическа среда, социалното предприемачество има нужда от инициативност, добри идеи и организации с достатъчно капацитет, за да ги измислят и впоследствие – да ги реализират. Много често организациите, които познават проблемите на целевите групи, нямат смелостта, изобретателността или познанията, за да стартират някакъв тип предприемаческа инициатива сами, без обучение, финансиране и подкрепа.

- **Създаване на фонд на общинско ниво за подкрепа на инициативи на граждански организации.**

Това ще даде възможност да се развият местните граждански организации, да получат по-ясно признание и конкретно да стигнат до повече хора по повод на обществено значими каузи. Изграждането на този ресурс е необходимо и от гледна точка на факта, че местните организации са най-силният фактор за изграждане на успешни партньорства.

Такъв ще е необходим като първа стъпка в област Монтана, поради слабо развития граждански сектор. За Сливен и Шумен подобно финансиране може да бъде съчетано с подкрепа за развитие на предприемачество от НПО. При финансиране изграждането на капацитет на НПО за развитие на граждански инициативи, финансирането може да се предоставя под формата на грантове. Така гражданските организации ще надградят това, което работят в социалната сфера и този малък грант ще им даде възможност да развият една устойчива практика за работа с целевата си група. Добра изходна позиция е, че в посочените области НПО, които работят в социална сфера, младежки дейности и образование са най-много. Създаването на подобна местна програма ще развие капацитета и ресурса на местни организации.

Освен подпомагане на местните организации да развият активно конкретни граждански инициативи, фондът следва да предоставя възможности за подобряване на организационното развитие на тези НПО, както и уменията им за осигуряване на финансова устойчивост на самите организации.

Пример: Подобни механизми за подкрепа развитието на местни граждански организации и инициативи има към **общините Троян, Варна, Русе, Ловеч.** В Троян от 2011 г. функционира **общински фонд за проекти на граждани, граждански организации и неформални групи.** За 2011 бюджетът на фонда е 20 000 лева, за 2012 е увеличен на 35 000 лева и остава такъв и през 2013 г.⁶¹. Фондът се управлява директно от общината, но ежегодното разпределение на средствата се осъществява чрез специален механизъм за широко обществено обсъждане и участие в процеса. Организирант се обществени форуми, в които заинтересованите граждани и организации по отделните

61 „Мостове: партньорство в стратегии и действие“, 2014 г., София, Български център за нестопанско право.

теми⁶² обсъждат нуждата и възможността за реализиране на конкретни партньорски проекти и идеи. Потенциалните кандидати за подкрепа от общинския фонд представят своите идеи на форума и получените най-голяма подкрепа биват подкрепени с финансиране. Подобна е ситуацията и с общинския фонд за подкрепа на проекти на НПО в гр. Ловеч, при който общественото обсъждане е сериозно застъпено на етап идентифициране на сферите за подкрепа от фонда и подбора на конкретните проекти⁶³. В Русе, фондът е обособен в общинска фондация „Русе – Град на свободния дух“, създадена през 2012 г. Всяка година общинският съвет гласува бюджет на Фондацията, който се разпределя на конкурсен принцип в полза на местни НПО или под формата на стипендии за местни ученици с изявени таланти и научни постижения. Общинският съвет ежегодно определя сферите на подкрепа от Фондацията, а конкурсния механизъм е регламентиран в няколко правилника, приети от Фондацията.

- **Осигуряване на устойчивост на инициативите за NEETs чрез повече въвличане на местни организации**

На първо място трябва да се подчертае важната роля на местните организации за развитие на социалното предприемачество. И в трите области основните доставчици на социални услуги, включително финансирани със средствата на УНИЦЕФ, не са местни, а големи национални организации. При бъдеща промяна на политиката на общината за делегиране на услугите, може да се окаже че на местно ниво няма нито една достатъчно силна организация, която да служи като коректив на местната власт.

Един начин да се преодолее тази тенденция е като се стимулират големите доставчици към партньорство с местни организации – например за развиване на социално предприемачество, свързано с делегираните им социални услуги.

- **Популяризиране на модела на социалното предприемачество**

Много организации не са наясно какво е социално предприемачество и каква е неговата връзка с тяхната социална или друга дейност. При проведените разговори с организации в целевите области възникнаха различни идеи за подобни дейности. Именно затова би било стимулиращо за организациите да се запознаят с успешни примери, както и да се инвестира в brainstorming сесии, на които да се обсъждат идеи за социален бизнес, с които да се ангажират целевите групи.

- **Развитие на програма, която да подкрепя чрез обучения и консултиране стартиращи социални предприятия и да създава условия за обмен на опит и споделяне на ресурси между тях.**

Много често хората са водени от конкретна социална идея, и пътят как точно да я реализират (разпознаването на възможността за допълнителна и свързана стопанска дейност като меха-

62 Пак там: темите на обществените форуми традиционно обхващат Бизнес, Инфраструктура, Образование, Здравеопазване и социални дейности, Култура и спорт, НПО, Граждани с активна позиция, Общинска администрация и общински съветници.

63 „Мостове: партньорство в стратегии и действие“, 2014 г., София, Български център за нестопанско право.

низъм за търсене на решения за проблемите на целевата група; създаване на бизнес план, етапите по първоначалното му изпълнение на практика, маркетингови умения и други подобни) липсва като умения, което създава трудности въобще за реално започване на бизнес. Провеждане на обучения и предоставянето на консултантска подкрепа в областта на планиране, маркетинг, комуникации, фондонабиране биха помогнали значително на самите групи и предприемачи да се организират по-добре и по-успешно.

Пример: „Женска Алтернатива за Независимост, Етническа Толерантност и Асоцииране“ (ЖАНЕТА), Разград е нестопанска организация, която предоставя социални услуги и подкрепа за деца и семейства в неравностойно положение (голяма част от потребителите имат много нисък социален статус и затруднения да обезпечат нуждите на децата, които отглеждат). Организацията е стартирала в периода 2005-2006 с безвъзмездно финансиране няколко предприемачески инициативи: детска занималня „Мечта“, детска забавачница „Червената шапчица“ и Парти център „Усмивка“. Самотни майки са били обучавани за детегледачки, след което са били наети на работа към инициативите. За съжаление социалното предприемачество на организацията спира 1 година след неговия старт, поради „липса на пазар в Разград“ за подобни услуги от една страна, а от друга – поради липса на финансова помощ в последващия етап на развитие.

Във всяка от трите области има бизнес инкубатори, които имат необходимите познания и могат да имат важна роля в бъдеща програма. В същото време и в трите области липсва механизъм, който да дава възможност на вече съществуващи социални предприятия и такива които тепърва се създават, за обмен на идеи и споделяне на налични ресурси за решаване на типични проблеми в процеса на развитие.

Пример: Съществена част от Програмата за социално предприемачество на Български център за нестопанско право е менторската и обучителната подкрепа, която получават участниците – НПО при изготвянето на бизнес план и необходимите условия за стартиране на бизнес инициативата. Подобна експертна подкрепа е необходима по време на първите стъпки от стартиране на бизнес идеята, особено в сферата на маркетинга, рекламата, привличане на първоначални инвестиции, фондонабиране и пр.

Д. Стимули за социалното предприемачество

Социалното предприемачество има нужда и от ресурс, който да бъде инвестиран, както и други стимули. В тази част са изброени няколко възможни начина да се подкрепят социални предприятия, за да стартират или развият своята дейност. И нещо, което е от ключово значение – социалните предприятия имат нужда от дългосрочна помощ. Не случайно най-успешните програми за подкрепа на социални предприятия са дългосрочни.⁶⁴

64 Например програмата на NESsT www.nesst.org

- **Осигуряване на финансова подкрепа**

Освен изграждането на капацитет как да се прави конкретния „бизнес“, е необходимо осигуряване на ресурс за започване или подкрепа в първите етапи на реализиране на предприемаческата идея, който не е високо лихвен (каквото би осигурил банката) или изискващ сериозни обезпечения (които тези групи не могат да осигурят). За това, програми, насочени към осигуряване на ресурс, на конкурсен принцип, безвъзмезден или нисколихвен, е сериозен стимул за започване на дейността. При финансиране за развитие на социално предприемачество подкрепата може да се структурира като ресурсен фонд, в партньорство с общините/областите и действащи в България микрофинансиращи институции (като Микрофонд АД).

Важно: Ателие за трудова терапия за възрастни с умствена изостаналост е инициатива на Националния алианс за работа с доброволци, Пловдив, в партньорство с Дом за възрастни хора с умствена изостаналост „Св. Врач“, Пловдив (специализирана институция за предоставяне на социални услуги на лица с умствена изостаналост) и Арт работилница към читалището в близкото до Пловдив с. Куртово Конаре. Ателието предоставя специализирани обучения на възрастни с умствени увреждания за подобряване на двигателните им умения и за подобряване на трудовите им умения и социални контакти с хора извън институцията. Предприемаческият елемент на предприятието се изразява в продажба на произведените продукти /рогозки, домакински аксесоари, кукли, икони и др./, като всички приходи от тази дейност се инвестират обратно в Ателието за трудова терапия. Първоначалната инвестиция е била изключително важна за да започне работа Ателието. Тя е била изчислена на 5 000 долара, като всички те са набрани чрез широко оповестена дарителска кампания.

Ресурсният фонд следва да разпределя подкрепата на конкурсен принцип. Един начин е когато трябва да се стимулира решаването на конкретен проблем, да се обяви конкурс за идеи за социално предприемачество и да се изберат и подкрепят най-добрите. Подкрепата следва да е осигурена и за следващият етап от развитие на идеята като може да се изразява не само в менторство в развитието на предприятието, но и да има възможност за „поддържаща“ развитието инвестиция. Препоръчително е финансовото подпомагане да се предоставя по гъвкав начин (включително по индивидуален план).

Пример: Фондация „Земята – източник на доходи“⁶⁵ е изградила модел на подпомагане, който може да бъде взаимстван при изграждането на подобни фондове. Фондацията цели да помогне на семейства в неравностойно положение да стартират дребен бизнес и така да си осигурят доход, като им осигурява информация, консултации, обучения и достъп до финансови ресурси, чрез Агроинформационния си център и новосъздаденото дружество „Земя и доходи“ ЕООД. Фондацията управлява Фонд, който отпуска средства на средна стойност около 2000 – 3000 лв. на предприемчиви семейства

65 Генчева, А, Л. Василев, Вдъхновяващи срещи от третия вид, Фондация Капиал, С., 2015, с.24-30, http://foundation.capital.bg/wp-content/uploads/2015/05/Sreshiti_Treti-Vid_all.pdf

в неравностойно положение (предимно роми, но не само), които не могат да разчитат на финансиране от банки, защото няма с какво да обезпечат кредита. Получателите на средствата трябва задължително да участват със собствен труд и собствени финансови средства. Одобрената финансова помощ в полза на семействата се използва за закупуване на земя и други активи, необходими за стартиране на бизнеса, които първоначално са в собственост на Фонда, но постепенно с развитие на бизнес идеята и поетапно изплащане обратно на предоставеното финансиране, собствеността се прехвърля към подпомогнатите семейства. Приходите във Фонда всъщност се реализират от управлението на имуществото в него.

Пример: Наличието на подобни фондове, до които достъп да имат и неправителствени организации, би имало значение за социални предприятия, които целят да насърчат целевата група да стартира собствен бизнес и за целта е необходимо да ползват конкретен имуществен ресурс. Сдружение „Нов път“, Хайредин например предоставя земя и пчелни кошери на лицата, които са били обучавани в рамките на социалното предприятие „Пчела“ и желаят да започнат собствен бизнес.

Партньорството с общината и с местния (развит) бизнес ще е от изключителна важност за функционирането на подобен фонд, тъй като ще постави основите за дългосрочни съвместни инициативи, взаимно разпознаване и постигане на общи за тях цели в развитието на местната общност.

Пример: Подобна подкрепа би била изключително ценна за редица социални предприятия, които са в труден период. Например, Сдружение „Самаряни“ – „Самаряни“ ЕООД. Макар и да има добър начален старт преди близо 10 години, към настоящия момент дейността на фирмата е затруднена и има нужда от подпомагаща инвестиция. Кредитните продукти на банките са недостъпни и крайно рискови за сдружението, тъй като не са съобразени със спецификите на неговата дейност и тази на собствената му фирма. Програмите на други кредитиращи институции, зад които стоят постигането на социални цели като например „Микрофонд“ АД, и „Устои“ АД, не са достатъчни да задоволят подобна нужда от една страна, а от друга техните продукти са ориентирани към подпомагане пряко на представители на целевите групи и техните семейства, а не към организациите, които им предоставят системна подкрепа и възможности за заетост.

- **Създаване на повече възможности за отдаване безвъзмездно на общинско имущество**

Една успешна форма на подкрепа ще бъде отдаването за ползване на помещение нещо, което е сериозна инвестиция и би подкрепило социалното предприемачество. В този смисъл, общините, които имат проблем с финансовия ресурс, могат да предприемат стъпки към подкрепа

чрез отдаване при нисък наем или безвъзмездно на общинска или държавна собственост, която да помогне за дейността на социалното предприятие.

Този стимул може и да се съчетае с ресурсния фонд за осигуряване на финансова подкрепа по-горе.

Важно: Подобна подкрепа е изиграла важна роля за развитие на социалното предприятие „Пералня Зелена“ на Фондация „ГИП-София“, на които е учредено 10 годишно право на ползване върху цяла къща в кв. Слатина, и в нея са разположени както социалните услуги, които управлява фондацията, но и пералнята. Подобен е примерът с Фондация „Бетел“ за развитие на магазина за реставриране на мебели.

- **Общината може да подкрепя социални предприятия и като използва услуги, предоставяни от социални предприемачи за делегираните от общината социални услуги**

Заклучение

Направеният преглед на опита в другите страни и очертеният контекст на развитие на социалното предприемачество в България показва, че за да можем да се възползваме в най-голяма степен от него като инструмент за решаване на значими социални проблеми (а такива със сигурност са идентифицираните за групата на NEETs) е необходимо да бъдат положени усилия на национално и на местно ниво.

Основният извод, който можем да направим е че, за да е ефективно социалното предприемачество, то следва да имаме добре работещи и стабилни граждански организации, местна власт, която разчита на партньорството и инвестира местен ресурс в него, бизнес, който е социално ангажиран в решаването на обществени проблеми. Поради това на национално ниво е необходимо активното застъпничество за въвеждането на последователна политика за насърчаване развитието на социалното предприемачество като важен инструмент за решаване на проблемите на целевите групи, (чрез прилагането на мерките, посочени в раздел А), както и извършването на периодична оценка на въздействието на тази политика.

На ниво област и община, от друга страна, следва да се положат конкретни усилия в изграждането на устойчиви партньорства между местна власт, бизнес и неправителствен сектор. Икономическото положение в изследваните области, което в комбинация с други фактори, е довело до задълбочаване на проблемите на населението и най-вече до липса на ресурси, които да помогнат местните власти да решат проблеми от подобен характер. Обикновено отговорът който следва е, че като няма пари няма как да се развие „бизнес“, който от своя страна пък и да реши сложни и тежки проблеми на маргинализирани групи или хора. Но е възможен и друг отговор – примерите не само от други европейски страни, но и от други места в България – го дават. Възможно е решение, което е устойчиво, и помага на сериозно уязвими групи да се прескочат бедността и изключването. Тези, които са успели, са го направили с малко подкрепа, особено в началото. Затова можем да направим предположение какво ще стане ако има целенасочена политика и конкретна програма, която да подкрепи повече подобни инициативи.

В тази връзка, това, което би дало добър старт на местно ниво са създаването на местни фондове за финансиране на идеи за социално предприемачество на НПО, осигуряване на ресурси за мултиплицирането на успешни модели на социални предприятия, чрез достъпно финансиране и обмена на опит с бизнеса, създаване на условия за конкурентно предлагане на продуктите на социалните предприятия и тяхното популяризиране. Във всяка една от тези интервенции ролите и отговорностите следва да бъдат разпределени между трите сектора на местно ниво (публичен, бизнес и нестопански), за да може да се осигури изграждането на местна експертиза. Освен това, за да има адекватно решение на социалния проблем, ще трябва да се осигури и максимално въвличане на младежите, които от групата на NEETs допълнително са изключени. Както е видно от данните за конкретните области⁶⁶ единствените форми, които въобще показват тяхното въвличане в нещо, са именно формите, които осигуряват пространство да се чувстват включени, че правят нещо и с това да променят живота си и на околните.

⁶⁶ Младежките планове за действие.

Приложения:

Приложение 1: Case study - Възможен ли е нов път за социалното предприемачество в България?

Пример за това как се справят социалните предприятия – НПО

НПО е създадено през 2004 г. Основните му дейности са създаване на заетост, социални дейности, здравеопазване, образование, ромско включване, младежки дейности. Организацията постига мисията си като основно развива проекти, насочени към подкрепа на целевите си групи. От 2008 г. започват социално предприятие. Историята на това НПО много добре илюстрира проблемите, които среща подкрепата за развитие на уязвими групи, устойчивостта на интервенциите и въобще финансовата устойчивост на НПО в България.

Финансиране: основно по проекти от оперативните програми, както и от външни донори. Няма възложени социални услуги по реда на ЗСП (мотивът: негативен предходен опит на общината с национална организация, въпреки че това сдружение се ползва с доверие). Проблемите с европейските проекти: тъй като е много дълъг периодът на възстановяване на средствата, често екипът НЕ взема заплата повече от 6-7 месеца, докато не се верифицират разходите и не се преведат парите. Чуждите донори финансират краткосрочни и различни проекти, според собствената си програма. Достъпът до дарения е изключително важен, но това НПО работи в малко населено място, трудно може да стане разпознаваемо сред големи компании или индивидуални дарители. Освен това, фондонабирането изисква сериозни умения, и при тази финансова несигурност за екипа трудно могат да се отделят средства за такава позиция или обучения по темата. Именно, с цел да бъде постигната по-активно мисията (да бъде намерено по-добро и ефективно решение за целевата група) е започнато социалното предприемачество – отглеждане на пчелни кошери и производство на мед.

Предизвикателства:

При стартиране:

- Няма достъп до начално финансиране;
- Ограничен достъп до специализирани обучения: а) по темата и б) за развиване на капацитет като предприемачи (бизнес умения, управление на предприятие и пр.);
- Програми като JEREMIE, по които МСП могат да бъдат включени са недостъпни, защото по тях могат да участват само фирми;
- Закупуване на суровини – тъй като това е микропредприятие, суровините се купуват на дребно и струват много скъпо;
- Изключително затруднен достъп до банкови заеми и кредити – банките смятат НПО и техните гаранции (проекти като финансиране) за рискови ; на практика, няма възможност за банкови гаранции и друга подкрепа при заеми/кредити; вземат се ЛИЧНИ ЗАЕМИ от екипа, за да се подкрепи дейността на НПО.

При развитие на дейността:

- Липсва менторство, пространство за консултации и пространство за обмен на идеи и информация с други НПО, които развиват подобна дейност;
- Получените обучения и маркетингова стратегия, ако имат достъп до тях, са изключително важни, но на практика не много полезни – не отчитат местния контекст и трудности, при които се развива предприятието, на следващо място – тези документи изискват периодична актуализация, за да отразят променените обстоятелства, но подобни ангажименти изискват специализирано знание или ресурс, с които сдружението не разполага;
- Силно затруднен достъп до сериозен пазар и дистрибуция;
- Липсва подкрепа, включително финансова при развитие на бизнеса – има по-дълъг период за изчакване на добрите резултати, но в същото време има текущи разходи, загуби и пр.

Успехът: все пак НПО и социалното предприятие са успешни, след 4 година социалното предприятие излиза „на печалба“ – успява да покрие годишните разходи за собствената си дейност, без човешкия ресурс. Все още предприятието няма възможността да реализира такива печалби, че да покрие първоначалната инвестиция за стартирането му. Ключът:

- Възможността за комбиниране на финансирането – наетите хора са по различни програми за заетост (в СП няма наети хора, то покрива разходите за дейността, нейното малко разширяване и загубите);
- Спечелените проекти от различни донори, които дават „глътка“ чист въздух и може екипът да продължи да извършва основната и тази свързана дейност;
- Силно мотивирани хора да помогнат на целевата си група.

Приложение 2: Профил на НПО в областите Шумен, Сливен и Монтана

ОБЛАСТ ШУМЕН			
ОБЩ БРОЙ НПО в ОП, рег. в Окръжен съд – Шумен – 235 НПО (регистрирани в ЦР при МП)			
Сфери на дейност	Изключителна сфера на дейност	Работа в няколко сфери на дейност	ОБЩО
1. Браншови организации	1 НПО	1 НПО	2 НПО
2. Етнически въпроси	3 НПО	4 НПО	7 НПО
3. Законодателство, застъпничество, публични политики		4 НПО	4 НПО
4. Защита на човешки права		2 НПО	2 НПО
5. Здравеопазване, права на пациента		3 НПО	3 НПО
6. Клубове по интереси		1 НПО	1 НПО
7. Култура и изкуство	3 НПО	4 НПО + 1 читалище	7 НПО + 1 читалище = 8
8. Международни и европейски въпроси, политики и изследвания		2 НПО	2 НПО
9. Местни инициативни групи	3 НПО	4 НПО	7 НПО
10. Младежки въпроси, политики и изследвания		7 НПО	7 НПО
11. Насърчаване на дарителството/ доброволчеството		3 НПО	3 НПО
12. Насърчаване на икономическото развитие	5 НПО	6 НПО	11 НПО
13. Образование	6 НПО + 10 Училищни настоятелства	7 НПО	17 НПО + 10 Училищни настоятелства = 23
14. Околна среда	2 НПО	2 НПО	4 НПО
15. Проблеми на децата		1 НПО	1 НПО
16. Проблеми на жените, джендър въпроси		1 НПО	1 НПО
17. Професионални организации			Няма
18. Развитие на местни общности, квартални сдружения	1 НПО	3 НПО	4 НПО
19. Социални услуги	10 НПО	4 НПО + 1 читалище	14 НПО + 1 читалище = 15
20. ИТ развитие		1 НПО	1 НПО
21. Предоставяне на дарения/грантове			Няма
22. Читалищни дейности		1 читалище	1 читалище
23. Физическо възпитание и спорт		1 спортен клуб	1 спортен клуб
24. Друго	3 НПО	5 НПО	8 НПО

Активни НПО⁶⁷

- **Сдружение Областен съвет на Българския червен кръст ШУМЕН**, ОП, сфери на дейност: Насърчаване на дарителството/доброволчеството, социални услуги и други.

Контакти: shumen@redcross.bg

- **Сдружение „Мисия Култура“**, ЧП, сфери на дейности: култура и изкуство, образование, проблеми на децата.

Контакти: misikult@abv.bg

- **Сдружение „Школа А и Б“**, ЧП, сфери на дейност: образование, младежки въпроси, политики и изследвания, социални услуги.

Контакти: aandschool@gmail.com

- Фондация Искра (лична среща)
- Бизнес инкубатор Шумен (лична среща)

⁶⁷ Организацията е актуализирала информацията за себе си в базата данни на НПО Портала през последната година.

ОБЛАСТ СЛИВЕН
**ОБЩ БРОЙ НПО в ОП, рег. в Окръжен съд – Сливен –
258 НПО (регистрирани в ЦР при МП)**

Сфери на дейност	Изключителна сфера на дейност	Работа в няколко сфери на дейност	ОБЩО
1. Браншови организации		2 НПО	2 НПО
2. Етнически въпроси	3 НПО	4 НПО	7 НПО
3. Законодателство, застъпничество, публични политики			Няма
4. Защита на човешки права		4 НПО	4 НПО
5. Здравеопазване, права на пациента		2 НПО	2 НПО
6. Клубове по интереси	1 НПО	2 НПО	3 НПО
7. Култура и изкуство		8 НПО + 3 читалища	8 НПО + 3 читалища = 11
8. Международни и европейски въпроси, политики и изследвания		1 НПО	1 НПО
9. Местни инициативни групи		1 НПО	1 НПО
10. Младежки въпроси, политики и изследвания	1 НПО	7 НПО + 1 Училищно настоятелство	8 НПО + 1 Училищно настоятелство = 9
11. Насърчаване на дарителството/ доброволчеството	1 НПО	3 НПО	4 НПО
12. Насърчаване на икономическото развитие	2 НПО	7 НПО	9 НПО
13. Образование		9 НПО + 1 читалище + 1 училищно настоятелство	9 НПО + 1 читалище + 1 училищно настоятелство = 11
14. Околна среда	1 НПО	3 НПО	4 НПО
15. Проблеми на децата		1 НПО	1 НПО
16. Проблеми на жените, джендър въпроси	1 НПО	1 НПО	2 НПО
17. Професионални организации			Няма
18. Развитие на местни общности, квартални сдружения		2 НПО	2 НПО
19. Социални услуги	3 НПО	14 НПО	17 НПО
20. IT развитие			Няма
21. Предоставяне на дарения/грантове			Няма
22. Читалищни дейности	1 читалище	3 читалища	4 читалища
23. Физическо възпитание и спорт		1 НПО	1 НПО
24. Друго	5 НПО	5 НПО	10 НПО

Активни НПО ⁶⁸:

- **Сдружение „Жажда за живот“**, ОП, сфери на дейност: защита на човешки права, здравеопазване, права на пациента, социални услуги

Контакти: info@thirstforlife-bg.com

- **Фондация „Стария Бряст“**, ОП, сфери на дейност: култура и изкуство, насърчаване на икономическото развитие, околна среда

Контакти: stariyabrqst@abv.bg

⁶⁸ Организацията е актуализирала информацията за себе си в базата данни на НПО Портала през последната година.

ОБЛАСТ МОНТАНА**ОБЩ БРОЙ – 77 ОРГАНИЗАЦИИ (регистрирани в Портала)****ОБЩ БРОЙ НПО в ОП, рег. в Окръжен съд – Монтана –
166 НПО (регистрирани в ЦР при МП)**

Сфери на дейност	Изключителна сфера на дейност	Работа в няколко сфери на дейност	ОБЩО
1. Браншови организации			Няма
2. Етнически въпроси	1 НПО	4 НПО	5 НПО
3. Законодателство, застъпничество, публични политики	1 НПО	1 НПО	2 НПО
4. Защита на човешки права		3 НПО	3 НПО
5. Здравеопазване, права на пациента	1 НПО	1 НПО	2 НПО
6. Клубове по интереси			Няма
7. Култура и изкуство		7 НПО + 1 читалище	7 НПО + 1 читалище = 8
8. Международни и европейски въпроси, политики и изследвания		1 НПО	1 НПО
9. Местни инициативни групи	1 НПО	2 НПО	3 НПО
10. Младежки въпроси, политики и изследвания	3 НПО	7 НПО	10 НПО
11. Насърчаване на дарителството/ доброволчеството		3 НПО	3 НПО
12. Насърчаване на икономическото развитие		9 НПО	9 НПО
13. Образование	11 НПО + 6 Училищни настоятелства	3 НПО	19 НПО + 1 Училищни настоятелства = 20
14. Околна среда		4 НПО	4 НПО
15. Проблеми на децата		1 НПО	1 НПО
16. Проблеми на жените, джендър въпроси		1 НПО	1 НПО
17. Професионални организации			Няма
18. Развитие на местни общности, квартални сдружения	1 НПО		1 НПО
19. Социални услуги	3 НПО	4 НПО	7 НПО
20. ИТ развитие		1 читалище	1 читалище
21. Предоставяне на дарения/грантове	1 НПО	2 НПО	3 НПО
22. Читалищни дейности		1 читалище	1 читалище
23. Физическо възпитание и спорт			Няма
24. Друго	9 НПО		9 НПО

Активни НПО ⁶⁹:

- **Сдружение „Устойчиви дейности и партньорства“**, ОП, сфера на дейност: Защита на човешки права, Образование, Околна среда.

Контакти: vertsen@abv.bg

- **Сдружение „СТАРС“**, ОП, сфери на дейност: Етнически въпроси, Култура и изкуство, Младежки въпроси, политики и изследвания

Контакти: stars.montana@gmail.com

- **Фондация „Северозападен институт за младежки политики“**, ОП, сфери на дейност: Защита на човешки права, Международни и европейски въпроси, политики и изследвания, Младежки въпроси, политики и изследвания.

Контакти: peshn55@mail.bg

- **Фондация „Сигма М“**, ОП, сфера на дейност: образование

Контакти: sigmam@abv.bg

⁶⁹ Организацията е актуализирала информацията за себе си в базата данни на НПО Портала през последната година.

Приложение 3: Библиография

Практики:

1. <http://www.schwabfound.org/entrepreneurs>
2. <http://www.karat.org/wp-content/uploads/2011/10/Good-practices-guide-social-economy-in-Europe.pdf>
3. <http://www.sbudvam.bg/>
4. <https://www.google.bg/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0CCIQFjAAahUKEwj41OWwiaPHAhULEiwKHGXGJAZk&url=http%3A%2F%2Fwww.eufunds.bg%2Fdocument%2F1057&ei=rvzKVfjFDYuksAHxkobiCQ&usg=AFQjCNFjMIP1ZrmlESLzXdvaMoBJ0eEA&sig2=OCNlqm8j8um6KBeXrqZNRw&bvm=bv.99804247,d.bGg>
5. <http://www.zaedno.bg/campaign-page.php?camp=18>
6. http://millenium.bg/sites/default/files/dobri_praktiki.pdf
7. <http://www.znanielovech.org/report2013.pdf>
8. <http://www.opendoorcentre.free.bg/sp.html>
9. <https://www.samaritans.bg/v>
10. <http://navabg.com/bg/2015/01/26/%D1%88%D0%B8%D0%B2%D0%B0%D1%88%D0%BA%D0%BE-%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%B8%D0%B5-%D0%B7%D0%B0-%D0%BC%D0%BB%D0%B0%D0%B4%D0%B8-%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%B0-%D0%BE%D1%82-%D1%83%D1%8F%D0%B7%D0%B2%D0%B8%D0%BC/>
11. <http://www.bread.bg>
12. http://www.varna.utre.bg/2013/09/02/184053-otvoriha_purvia_sotsialen_magazin
13. <http://www.eufunds.bg/bg/page/1090>
http://ophrd.government.bg/view_doc.php/7088
14. <https://eumis2020.government.bg/bg/s/Procedure/Info/9656b1ff-014b-4cb4-8e5c-35d24691b24d>
15. www.nesst.org
16. Germany (social department store): <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/germany/fair-trade-department-store.html>
17. <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/germany/arbeitsgemeinschaft-ag-resohelp-des-diakonischen-werks-stadtverband-hannover-e-v.html>
18. Italy: <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/italy-regione-del-veneto/the-cricket-il-grillo.html>
19. <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/italy-regione-del-veneto/azalea.html>
20. <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/italy-regione-del-veneto/rio-tera-dei-pensieri.html>

21. <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/italy-regione-del-veneto/springtime-85.html>
22. UK: <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/uk/trojan-mailing-ltd.html>
23. <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/uk/soco-music-project.html>
24. Romania: <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/romania/touched-collection.html>
25. <http://www.messe-project.eu/index.php/84-sweet-health>
26. Spain: <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/spain/summer-camps.html>
27. <http://www.messe-project.eu/index.php/good-practice/spain/aquasport.html>
28. „Good practices guide: social economy in Europe“, Project co-funded by European Social Fund through the Sectoral Operational Programme Human Resources Development, 2007-2013
29. <http://erc.undp.org/evaluationadmin/downloaddocument.html?docid=2242>

Данни:

30. Официален сайт на Национален статистически институт – статистически данни за област Монтана – <http://www.nsi.bg/bg/content/11416/%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82-%D0%BC%D0%BE%D0%BD%D1%82%D0%B0%D0%BD%D0%B0>
31. Областна стратегия за развитие на област Монтана, 2014г.-2020 г. <http://oblastmontana.org/add/Montana-OSR-2020.pdf>
32. Областна стратегия на област Монтана за интегриране на ромите, 2012 г.-2020 г.
33. Информационна агенция „Трибали“ – <http://tribali.info/bg/detsa-napuskat-uchilishte-ot-bednost/#.VcoUb7VIHlw>
34. Официален сайт на Национален статистически институт – статистически данни за област Шумен – <http://www.nsi.bg/bg/content/11430/%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82-%D1%88%D1%83%D0%BC%D0%B5%D0%BD>
35. Областна стратегия за развитие на област Шумен 2014-2020 – http://oblastshumen.government.bg/files/strategia/OSR_Shumen_170613.pdf
36. План за действие на община Шумен в изпълнение на Областна стратегия за интегриране на българските граждани от ромски произход и други граждани в уязвимо социално положение, живеещи в сходна на ромите ситуация, 2015-2020 г. – <http://www.shumen.bg/council/150129121.pdf>
37. Дарик Нюз – http://dariknews.bg/view_article.php?article_id=1399347
38. Официален сайт на Национален статистически институт – статистически данни за област Сливен – <http://www.nsi.bg/bg/content/11424/%D0%BE%D0%B1%D0%BB%D0%B0%D1%81%D1%82-%D1%81%D0%BB%D0%B8%D0%B2%D0%B5%D0%BD>
39. Областен план за младежта за област Сливен, февруари 2015 г. – http://www.sliven.government.bg/doc/OBLASTEN_PLAN_MLADEJ_SLIVEN_2015.pdf

40. Стратегия за развитие на област Сливен, 2014-2020г. – http://www.sliven.government.bg/doc/Proekt_na_strategiya_za_razvitie_na_onlast_Sliven_2014_2020_final.pdf
41. Административно-териториална карта на област Сливен – http://www.sliven.government.bg/img/maps/map_region.jpg
42. Официален сайт на регионална библиотека „Сава Доброплодни“-Сливен – http://reglibsliven.iradeum.com/sliven/region_sliven_1_bg.htm
43. Презентация на община Сливен „Общински политики за превенция на ранното отпадане от училище и реинтегриране на преждевременно напусналите образователната система“, регионална кръгла маса „Проблеми на преждевременното напускане на образователната система, 29.10.2013 г.
44. Информационен портал за неправителствените организации в България – <http://ngobg.info/>
45. Национална програма за активиране на неактивни лица – http://www.az.government.bg:7777/Projects/Prog/Activ/Frame_Activirane.htm

Нормативни актове (повечето нормативни актове са изписани под линия в текста на анализа, с оглед удобство при четене):

- Закон за административно-териториалното устройство на Република България;
- Наредба № 7 от 22 декември 2003 г. за правила и нормативи за устройство на отделните видове територии и устройствени зони.

